

NUMISMATISK

LEKSIKON

PETER FLENSBORG

Dansk Numismatisk Forening

des d. (denar). England forlod det gamle system 1971 og indførte decimalsystem. Møntenheden benyttes stadig af England samt en række lande omkring Middelhavet og i en del tidligere engelske kolonier.

Pundpendinge. Efter nedsættelsen af Chr.4.'s danske 4 og 2 skillinge 1621, bestemtes det, at de skulle gælde efter vægt ved beløb over een sletdaler, således at 1 pund i 4 og 2 skillinge skulle regnes for 13 slette daler, dvs. at 1 speciedaler=104 skilling i pundpendinge. Ved forordning af 16. aug. 1622 regnedes pundpendinge herefter til 12 slette daler pundet.

Lit: Wilcke I s. 193-195, 204; Hede: s.165-167.

Punktvarianter. Betegnelse for de forskelligheder, der opstod i omskriften på ældre mønter som følge af fremstillingsmåden, hvor omskriften ved hvert nyt stempel blev slået ind for hånd. Herved opstod afvigelser i de skilletegn (punkt, dobbelpunkt, roset ect.), der var medlem de enkelte ord eller efter forkortelser. Sådanne varianter er særdeles hyppige ved 1500-1700-tals småmønter, der ofte er præget i enorme mængder, og som krævede mange stempler. Sådanne mindre varianter, dvs. punktvarianter har kun interesse for specialsamlere, der ad denne vej vil undersøge → stempelkoblinger.

Punsel (ty.: Punze, eng.: Punch, sv.: Puns). Et værktøj, der i ældre tid brugtes ved fremstilling af møntstempler. En punsel var en lille hærdet stålstang forsynet med et positivt snit eller gravret præget i den ene ende. Allerede i 1000-tallet opbyggedes de enkelte bogstaver i et møntstemplets omskrift af delpunsler (lange streger, korte streger, små trekanter, halvmåner, prikker, rosetter ect.). Senere fik man hele bogstav-punsler og punsler, der bestod af del-motiver. Stempelskære-

ren overførte de forskellige punsler gennem hammerslag til det endnu uhærdede stålstempel, så der dannedes et negativt billede. Efter en eventuel korrigerende med en normal gravørstikkel blev stemplet hærdet. Ved skruerepressens indførelse efter 1550 blev det muligt at udarbejde store komplicerede punsler med f.eks. hele midterpartiet på en mønt (portræt eller våbenskjold), som kunne presses ned i et uhærdet stempel under fuld kontrol. En sådan kompliceret punsel kaldes en del-patrice. Nutildags fremstilles stempler ved hjælp af → patricer.

Punt. Hovedmøntenhed i den Irske Republik og indtil 1979 ækvivalent med pound sterling, men nu en smule mindre værd. Ligesom det engelske pound er det irske punt inddeelt i 100 pence.

Puttun (Puttan). Betegnelse efter 1795 i den indiske stat Cochin for → fanams i sølv.

Pyä. Skillemonntenhed i Burma (fra 1989 omdøbt til Myanmar) ved decimalsystemets indførelse 1952. 100 pyas=1 kyat. Navnet pyä har samme oprindelse som → paisa og pie fra sanskrit-ordet pad, der betyder »en kvart«. I denne sammenhæng skal pyä dog blot forstås som en fraktion af en højere enhed.

Pysa. Skillemonntenhed i Zanzibar (Tanzania), hvor den i AH 1299 (AD 1881/82) og AH 1304 (AD 1886/87) er udmøntet i kobber med en balancévægt som motiv. 64 pysa (pice)=1 rupee, og 136 pysa var indtil 1908 lig 1 ryal.

Pyx, Trial. »The trial of Pyx« blev oprettet i England i Edward III's (1351-1399) tid, hvor en kyndig jura eksaminerede indholdet af mønter i en pyx, hvis navn kommer fra det græske pyxis, der betyder dåse, bøsse eller skrin. I denne pyx, der sva-

rer til den danske → proberbøsse, årsbøsse eller farebøsse, nedlagde møntmesteren eksemplarer af de prægede mønter, og i begyndelsen blev disse mønter prøvet hver 3. måned. Traditionen videreførtes og bruges den dag i dag (1994) i England ved den årlige Trial of Pyx.

Pölchen. Navn på de efterprægede polske halvgroschen med årstal 1507-1511, som Ludvig I af Bøhmen og Ungarn lod sende i store mængder til Polen og Preussen. 1528 blev de inddraget og ommøntet til dreigroschen og sechsgroschen stykker. → Pulken.

Q

Qapik. Skillemonntenhed i Aserbajdsjan fra 1992 efter Sovjetunionens opløsning. 1 Aserbajdsjan manat=100 qapik.

Qindar. Albansk skillemonntenhed. Fra 1925 var 100 qindar leku=1 lek. Franken var dog den nationale standard, således at 100 qindar ari=5 lek=1 franga ari. I begge systemer var 5 qindar leku mønten fra 1926 og 1 qindar ari mønten fra 1935 lig 1/20 lek. Under den italienske okkupation 1939-43 var 1 lek=1 lira, og fra 1947 genindførtes møntenheden lek=100 qindarka. Qindar kommer af det albanske ord »qint«, der betyder »hundrede«.

Qiran (Quran). Den afghanske benævnelse for de maskinprægede mønter med værdien 1/2 Kabul rupee udmøntet 1890-1929. 1 qiran=1 1/2 abbasi. Sølv rupeen vejer ca. 5 g.

Qirs

Qirsh (fr.: Guerche). Ægyptisk møntenhed lig 1 piaster eller 40 para. 1885-1916 var 10 Orch-El-Qirsh=1 piaster, og fra 1916 var 1 pound (gunayh)=100 piastres (qirsh)=1000 millemes.

Qs. → Quilate.

Quadrans. Romersk bronzemønt=1/4 as. Assen deltes i 12 unciae; 1/4 as (quadrans)=3 unciae, hvilket på mønterne fra republiktiden angaves ved 3 store punkter. De tidligste quadranser vejede op til 80 g, men vægten faldt med jævne mellemrum

Romerriget: Quadrans 269-266 f.Kr.

som følge af assens reduktioner. De sidste af de støbte quadrans i perioden 195-187 f.Kr. vejer ca. 31,5 g. I kejsertiden var quadrans den mindste rigsromerske mønt og var for det meste uden portræt af regenten. Sidste quadrans er antagelig udmøntet under Antonius Pius (138-161 e.Kr.).

Quadrantzwanziger. Sydtyisk 20 kreuzer mønt, hvor motivet på både for- og bagside var omgivet af et på spidsen stående kvadrat. Dette kvadratdesign var ellers ved møntkonventionen mellem Østrig og Bayern 1753 forbeholdt den halve konventionsgulden, dvs. 30 kreuzer stykket. Men da Kurbayern, Würtenburg, Nürnberg og andre byer benyttede dette motiv på 20 kreuzer mønter, forbød Østrig disse stykker på grund af forvekslingsfaren.

Quadratum Incusum kaldes en særlig bagside-udformning, som findes på arkaiske græske mønter. Overstemplet var oprindeligt kun et redskab, som tjente det formål at kunne presse materialet ind i understemplets dybe relief. Det havde ingen udformning udover enkelte indgraverede linier og punkter, som hindrede, at stemplet skred, når man slog på det. Det, man normalt forstår ved Q.I., er de fordybde typer af geometrisk form, vindmølleform eller af svastika-agtig karakter. I den senere del af den arkaiske periode blev det almindeligt med et normalt bagsidestempel-motiv. Prægemetoden med Q.I. er brugt enkelte steder helt op i senhellenistisk tid.

Quadratum supercusum (ty.: Vierschlag). For at mindske det metal, der blev tilbage af tenene, når de runde → blanketter var udskåret til møntfremstilling, og som kun kunne genanvendes ved tabsgivende omsmelting, brugtes undertiden firkantede blanketter. Til afrunding af de skarpe kanter slog man med en hammer de fire hjørner ned og bankede dem lidt ud. Denne fremstillings-metode kendtes i 900-tallet fra penningene i byen Metz og i midten af 1000-tallet i Schweiz (Basler mønter). I 1100-tallet var metoden kendt i hele Sydtykland, bl.a. i Regensburg og Augsburg. Fra omkring 1500 forsvandt metoden i Øst-

rig og kort efter i Bayern. En reminiscens af den firkantede penningform findes i de østrigske penninges design til omkring 1700 og i de bayerske hellere til 1835, der viser en rudeformet indramning af møntbilletet.

Quadrīgatus. Betegnelser for forskellige sølvmonter, f.eks. didrachmer og denarer fra den romerske re-

Romersk Republik: Quadrīgatus (225-212 f.Kr.).

publiks tid, hvor bagsidemotivet var en quadrīga, dvs. et firspand.

Quadrupla (4-dobbelt). Betegnelse for stor italiensk guldmønt præget første gang 1547 under Karl V (1506-1555) for Neapel og Sicilien. Den blev også slået under forskellige paver for Vatikanet (Kirkestaten) samt for Mantua under Ferdinand Gonzaga (1612-1626). Mønten var en 4 scudi d'oro, der senere blev regnet som 80 lira.

Quadrupel → Dublon.

Quadruple → Onza; Dublon.

Quadrussis. Ord sammensat af quattuor og as (4 as) og tidligere en fejl-agtig brugt betegnelse for nogle af de store → aes signatum.

Quan (Qwan). Betegnelse i Annam (Vietnam) for en streng (snor) med 600 zink cash mønter. Desuden en sølvbarre regneenhed. 1 quan sølvbarre havde vægten 5-5,28 g, men vietnameserne ignorerede den værdiangivelse og handlede med dem efter deres aktuelle sølvværdi.

Vietnamesisk 1 quan fra Tu Duc (1848-1883).

Quart (Quarto). Fra 1802 indførte private firmaer i Gibraltar nogle monttegn (tokens): 1 quart eller quarto og 2 quarts eller quartos i kobber, som skulle gælde for 1/2 og 1 penny, og 1842 indførte englænderne regulære monter i værdierne 1/2, 1 og 2 quarts, der modsvarede farthing, 1/2 penny og penny. 24 quarts (quartos)=1 real.

Quartal system → Talsystemer.

Quart d'ecu. Fransk sølvmønttype, der, som navnet angiver, er 1/4 ecu. Den er første gang introduceret 1578 (piedfortudgave) under Henrik III (1574-1589) og var i produktion så sent som 1720 under Ludvig XV (1715-1774). På hver side af forsiden skjold stod II + II for at indikere, at der gik IIII (4) på en ecu. Tilsvarende med den halve værdi: Huitieme d'ecu (1/8 ecu) hvor indikeringen var V + III, dvs. 8. Quart d'ecu mønten var særdeles populær, ikke blot i Frankrig, men også i mange andre lande. F.eks. anvendtes den som omløbsmønt i England i 1625 til en værdi af 19 1/2 pence, da man på grund af pest ikke kunne præge egne mønter.

Quartenses var den første større mønt i Schlesien. I møntens omskrift står: DENARII GROSSI. Den er præget mellem 1293 og 1322 og havde en værdi af 1/4 skot eller → schother. Størsteparten af mønterne vejer 1,4 - 1,9 g og har en ret høj finhed på mellem 0.875 og 0.937.

Quarter. Betegnelse for den amerikanske 1/4 dollar præget siden 1796. Den har værdiangivelsen 25 C. Fra 1838 er angivelsen på mønten

Amerikansk 1/4 dollar (quarter) fra 1978.

QUAR. DOL. Mønten var indtil 1964 i sølv og er siden præget i kobbernikkel.

Quartinho (Quarto). Portugisisk guldmønt indført 1677 af værdi som

Portugal, Joao V (1706-1750): Quartinho 1716.

en 1/4 moeda de ouro (→ moidor) eller 1000 reis. Sidst præget 1821.

Quartje. Folkelig betegnelse for den hollandske 1/4 gylden eller 25 cents mønt. Mønten kaldes undertiden heitje.

Quarto. Møntenhed indført 1808 af franskmændene efter besættelsen af Barcelona og Catalonien. Det var kobbermønter i værdierne 1/2, 1, 2, 3, 4 og 6 quartos. 4 quartos=1 sueldo og 6 sueldos=1 peseta. Udmønt-

ningerne varede indtil 1814, da Paris kapitulerede den 31. marts.

Quartuncia. Mindste bronzemønt i den romerske republik. Den vejede omkring 3 g og blev præget ca. 217-215 f.Kr. Forsiden havde et Bellona (romersk krigsgudinde) hoved, medens bagsiden viste en skibsstævn (prora).

Quaternio. Numismatisk betegnelse for romertidens 4-dobbelte → aureus, som kun er præget i beskedne oplag.

Quatrinx. En betegnelse brugt af nogle numismatikere i vor tid om en mønt på 4 ounce. Ordet findes ikke i nogle af de antikke tekster, og på latin vil ordet, der beskriver en vægt eller en mønt på 4 unciae, være → triens. Grunden, til at man alligevel bruger det alternative ord, er at det kan beskrive en mønt på 4 ounce i et system, hvor pundet (oscan eller ostitalienske pund) kun var inddelt i 10 ounce, som var tilfældet i nogle italienske områder langs Adriaterhavskysten.

Quattrino. Lille italiensk sølv- eller billonmønt til en værdi af 4 piccoli. Mønten er præget i mange af de italienske småstater og byer samt af Vatikanet (Kirkestaten). Den var især udbredt fra 1300-tallet til midt i 1600-tallet. Senere var det undertiden også en kobbermønt, der holdt sig helt op til midt i 1800-tallet. Der er også udmøntet multipla som 2, 3, 5, 6 og 10 quarttrino. 2 Q.=1 duetto; 3 Q.=1 soldo og 1 Q.=2 sestini.

Guatemala: 5 Quetzales 1926.

Quet

Quetzal. Hovedmøntenhed indført i Guatemala 1924/25 lig 100 centavos. 1 quetzal mønten var en sølv-mønt med et finsølvindhold på 24 g, hvilket svarede til den amerikanske sølv-dollar. 1/2 og 1 Q. i sølv er præget 1925, og dertil kom en 5, 10 og 20 Q. i guld fra 1926. Siden den tid er større værdier fra 1/2 Q. og op alene udgivet som sedler.

Quid. Folkeligt navn for det engelske pund sterling, enten i pengesedler eller mønter. 5 pound omtales som »fve quid« uden flertalsendelse. Betegnelsen kendes fra 1600-tallet og har også været brugt i forbindelse med sovereign og guinea.

Quilate. Spansk og portugisisk navn for »karat«. I forkortet form: Qs. findes det bl.a. på guldmønter (escudos) fra Chile og Ecuador omkring 1830'erne og 1840'erne.

Quinar (Quinarius). Romersk sølv-mønt, hvis værdi var 5 asses. Det var 1/2 denar præget fra ca. 211 f.Kr. og oprindeligt med samme design som denaren, dvs. Roma-hoved på forsiden sammen med et værdiciffer V (dvs.5) og dioskurerne på bagsiden. Ca. 180 f.Kr. indstilles prægningen af denne mønttype, og den kom først i gang igen omkring år 104 f.Kr. Disse mønter bærer bogstavet Q. Mønttypen er også præget i kejsertiden, men blev efterhånden sjældnere. Fra omkring 250 e.Kr. begyndte sølvindholdet i mønten at falde, og under Claudius II Gothicus (268-270) blev det en ren bronze- eller kobbermønt. En anden mønt med samme navn er guld quinare, der indførtes under Augustus som 1/2 aureus og præget indtil Constantin d. Stores tid (307-337).

Quinas. Navnet på det portugisiske våben, der består af 5 små skjold med 5 små punkter i hver, hvilket hentyder til portugisernes sejr over de 5 mauriske konger i 1139.

Quincunx. Latinsk betegnelse for en mønt med værdi 5 unciae angivet ved 5 værdi-punkter. Den forekom-

Apulien: Bronze quincunx ca. 217 f.Kr.

mer i de støbte → aes grave serier og kendes også som præget mønt 187-155 f.Kr. i den romerske republik.

Quislinger. Folkeligt navn for norske 2-krone sedler 1940-1950. Man brød sig lige så lidt om disse sedler som om landsforrædderen Quisling, der gik nazisternes ærinde. Se også → Uslinger, Bolsjevikker og Rødgardister.

Qursh → Ghirsh.

Qutb (Kutb). Navnet på en 1/8 paisa (2 1/2 cash) kobbermønt fra Mysore i Indien efter ca. 1790 udmøntet af Tipu Sultan (1782-1799). Han begyndte 1786 en udmøntningsrække dateret efter en ny æra ved navn Mauludi. Kobbermøntsystemet var: 1 paisa (zohra)=2 bahram=4 akhtar=8 qutb. Disse mønter fik astronomiske navne, og qutb er det arabiske ord for »Polar stjernen«.

Qvint (Quentchen, Quint, Quent). Betegnelse for en vægtenhed lig 1/64 mark eller 1/4 lod. Oprindeligt havde den antagelig været 1/5 af

den karolingiske solidus eller 1/100 af det karolingiske pund. En qvint, beregnet efter kølnermarken på 233,855 g, vejer 3,654 g. 1 mark=16 lod=64 qvint=256 ort=4352 es=65536 richtpfennige.

Qvist, Gerda (1883-1957). Finsk medaljør, der oprindeligt ville have været musiker, men som følge af en sygdom i 17-års alderen blev stærkt hørchæmmet. Hun valgte da at følge en anden del af sine kunstneriske årer og begyndte at tegne og modellere. I 1908 var hun bl.a. elev hos den svenske medaljør Erik Lindberg, og efter inspiration fra medaljebøger og rejser blev hun så grebet af denne kunstgren, at hun viede resten af sit liv til den. Hendes foretrukne stil var den støbte medalje inspireret af den ekspressionistiske kunstretning og hun holdt meget af renaissance-medaljer og det høje relief. Hun udstillede livet igennem på medaljeudstillinger verden over. 1932 bestilte den finske stat 6 ensidige medaljer (plaketter) med titlen »Finland«, hver repræsenterende et af landets største erhverv. De er af kendere betegnet som hørende til de bedste af hendes meget store produktion.

Lit: NNUM 1957 s.217-219; ABOA, Åbo Landskapsmuseum, Årsbok 51/1987 s.39-66 (god litteraturfortegnelse).

R

R, RR, RRR. Betegnelse for sjældenhedsgrad (raritetsgrad). De danske betegnelser stammer fra de gamle latinske betegnelser:

Rar (sjælden)=R

Perar (meget sjælden)=R2

Rarissimus (særdeles sjælden)=R3.

Disse betegnelser bruges i dag så-

ledes R, RR og RRR. R betyder 7-10 kendte eksemplarer, RR (4-6 eksp.) og RRR (2-3 eksp.). Kendes kun eet eksemplar af en mønt benyttes betegnelsen UNIK fra det latinske unicus, der betyder eneste af sin slags. Desværre er en raritetskala, der angiver 1-10 eksemplarer ikke særlig god, idet den ikke altid er udtryk for, hvor sjælden en mønt er blandt samlerne. Kendes en mønt f.eks. i 11 eksemplarer, er den ikke berettiget til et R, men hvis de fleste af disse 11 mønter ligger i offentlige samlinger, er mønten alligevel overordentlig svær at få fat i; dvs., at selv om en mønt ikke har raritetsbetegnelse, kan den være særdeles sjælden blandt samlere.

Lit: NFM Bind X nr 15 (maj 1927) s.210-215.

Raderalbus kaldes de → albus, der som de rhinske kurfyrsters unionsmønt er præget til omkring 1540'erne. Mønterne blev præget med fyrsternes våben samt »Mainzer Rad« (hjul) som motiv. Også andre møntherrer har givet deres mønter dette navn.

Radiate betyder dekoreret med stråler ligesom hovedet af solguden Helios. På romerske rigts- og kolonimønter finder man undertiden regenten forsynet med strålekrone. I de rigsromerske serier indikerer en strålekrone ofte, at der er tale om en dobbelt værdi. Dette var tilfældet mellem as og dupondios (2 as) samt mellem denar og antoninian (2 denar). → Post Reform Radiate.

Rakkestad → Husmannspenge.

Raitpfennige. Betegnelse i Sydtykland for → regnepenge. Ordet raiten var synonym for »rechnen« (at regne).

Rama tanka. Ældre betegnelse for indiske → tempel-tokens, der på forsiden bærer Rama og Laksmana stå-

ende i den klassiske tribhanga stilning, medens bagsiden viser Rama og Sita på en trone under en parasol. Disse stykker har været fremstillet i guld, sølv, billon og messing eller bronze og været brugt i mange sammenhænge. De kunne være givet af en hersker som minde- og præsentationsstykke, båret om halsen som amulet, lagt i pengekassen som et symbol på, at den aldrig kunne blive helt tom, og endelig er disse stykker solgt til pilgrimme.

Lit: I.F. Brotman: A Guide to the Temple Tokens of India, Los Angeles 1970 s. 28ff.

Ramus, Christian (1765-1832).

Dansk akademiker, der efter at være blevet cand. theol. 1786 bl.a. tog til Wien, hvor han studerede oldtidens mønter hos → J.H.Eckhel. Derefter rejste han til Rom, hvor bl.a. → Zoega var en af hans vejledere. 1799 fik han ansvaret for at bringe de antikke mønter på Møntkabinetet i København i orden, og 1801 blev han fastansat inspektør. På hans tid blev der gået metodisk til værks på Møntkabinetet, 1802 åbnede det sine døre for publikum dog kun om sommeren. Han anlagde en fundprotokol og udgav 1816 et katalog i to bind over de græske og romerske mønter i Møntsamlingen med titlen: »Catalogus Nummorum Veterum«. 1821 blev han direktør for Møntkabinetet og begyndte på en beskrivelse af danske middelaldermønter. Medarbejder ved dette værk var → Devegge. Værket blev aldrig færdigt. Det omtales som »Ramus og Devegge's ufuldendte møntværk«. 1867 udsendtes de indtil da færdigtrykte 47 tavler og 136 siders tekst i folio til større offentlige biblioteker og møntsamlinger i de skandinaviske lande.

Lit: MN 1981 s.5; NM XXX s.57 ff; Den kongelige Mønt- og Medaillesamling 1781-1981, Kbh.1981 passim; Nat.Arb 1940 s.8; DBL bd 11 (1982) s.597.

Ramus og Devegge. Betegnelse for et dansk korpusværk over danske middelaldermønter, som aldrig blev fuldendt. 1867 udsendtes de indtil da færdigtrykte 47 tavler og 136 siders tekst i folieformat til større offentlige biblioteker og møntsamlinger i de skandinaviske lande, medens resten gik i papirmøllen. Fra Den kgl. Mønt- og Medaillesamling fik Numismatisk Forening i København (senere omdøbt til Dansk Numismatisk Forening) et lille oplag af teksten, som indtil 1950'erne solgtes for 10 kr.

Lit: N.M. XXX s.57ff; Den kongelige Mønt- og Medaillesamling 1781-1981, Kbh.1981 s.70-73.

Rand. Hovedmøntenhed indført i Sydafrika 1961 som afløser for det tidligere engelske system med pund, shilling og pence. 1 rand=100 cents. Oprindeligt var 1 rand mønten af sølv, men fra 1977 blev den præget i nikkel. Der blev også præget 1 rand mønter i sølv med en værdi af 0.800. 1 og 2 rand mønter i guld 1961-1983 er bullionmønter, der sælges for guldværdien plus et tillæg for prægeomkostninger. Navnet rand stammer fra Witwatersrand, der var en vigtig guldmine region i Transvaal. Fra 1967 er desuden udmøntet → Krüggerrand.

Rand. (ty.: Rand, eng.: Edge, fr.: Tranche) En mønts rand er det om-løbende stykke mellem for- og bagside. I ældre tid gjorde man ikke noget særligt ud af randen. Et tidligt forsøg med → randskrift haves i franske prøvemønter fra 1577 præget i ring (ty.: Federring). Først fra 1660'erne bliver det almindeligt at bruge et → randværk. Moderne mønter får en → randstukning inden prægningen, der nu altid foregår i præge-ring af hensyn til ønsket om en nøjagtig diameter.

Man har både på tysk og dansk tidligere anvendt ordet »kant« om randen. → Kant, → Ringprægning.

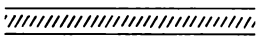
Lit: NNUM 1951 s.157-59.

Rand

Randdukater. Navn på mange dukater, der siden 1700-tallet er præget med forskellige randforsiringer. Det skulle beskytte mod skrabning og filning af kanten, som på den tid var meget almindeligt. En ubeskadiget rand kendetegnede en fuldvægtig dukat. Ved betaling forlangtes gerne randdukater. I Østrig forstod man ved randdukater, dukater der havde været et stykke tid i cirkulation, men ikke havde tabt mere end 0,1% i forhold til normalvægten. → Passerdukater.

Randers. Dansk møntby med møntproduktion fra Knud d. Hellige til Sven Grathe og under Valdemar 1.'s tid fra 1080'erne til 1150'erne eller senere. Under Erik af Pommern er ca. 1422 slået kobbersterlinge i byen.

Randforsiring (eng.: Ornamented edge). Med → randværket forsynes først mønterne med → randskrift, senere blev store sølvmonter og guldmønter forsynet med en randforsiring som oftest en skrå-rif-

Forskellige former for randforsiring.

ling. Senere benyttedes forskellige former for randforsiringer også på mindre møntværdier. I dag bruges oftest en riflet rand, idet mønter præges i ring forsynet med rifling.

Randpfennige → Sachsenpfennige.

Randskrabning → Møntbeklipning.

Randskrift (eng.: Lettered edge). Den skrift, mønter undertiden blev forsynet med på randen af hensyn til falskmøntneri og som et middel til at forhindre filning eller skrabning af randen. Fra Danmark kendes randskrift på nogle specier fra Fr.3. (1648-1670) i 1668 (Hede:80A). Disse er antagelig præget i ring. De norske speciedalere fra 1690'erne er derimod forsynet med randskrift i et → randværk (randingsmaskine). Efter den tid blev det almindeligt at forsyne de større mønter med randskrift eller en → randforsiring.

Lit: NNUM 1951 s.157-159, 1989 s.162-177, 1991 s.22-28.

Randstukning (eng.: Upset edge). Moderne mønter er normalt forsynet med en kant, hvis højde er mindst lige så høj som det højeste punkt på møntens motiv. Hvis man bruger en plan blanket til prægning, vil det være svært at få materialet til at trænge ud til kanten, hvilket også slider hårdt på stemplet. Derfor bliver blanketterne inden prægningen stukket, dvs. at de passerer igennem to randstukbakker, der presser randen op, så der opstår en tydelig kant. Mønten er da nemmere at fuldpræge. Dette betyder igen, at der skal bruges mindre prægetryk, som igen betyder at hastigheden på prægemaskinen kan sættes op.

Lit: NNUM 1991 s.22-28.

Randværk (ty.: Rändelwerk, Rändelmaschine; eng.: Edge-marking Machinery). Maskine til at forsyne en møntblanket eller en færdigpræget mønt med → randskrift eller → randforsiringer til værn mod falskmøntneri og mod affilning eller skrabning af randen. En sådan maskine kom til England kort efter

1660 og var omgivet med megen hemmelighed på Den kongelige engelske Mønt. Det menes, at opfinderen var en forvist franskmand ved navn Pierre Blandeau. 1685 kom en forbedret udgave, fremstillet af en gravør ved Mønten i Paris, Jean Castaing. Denne maskine kunne rante 20.000 blanketter om dagen. Maskinen omtales ofte som »Castaing maskinen«. Det var en sådan maskine og kopier heraf, man brugte, da Kongsberg 1687-1696 forsynede næsten 100.000 speciedalere med 7 forskellige randskrifter. Disse maskiner var i brug flere steder i næsten 200 år.

Lit: NNUM 1991 s.22-28.

Rappen. Schweizisk og sydtysk betegnelse for en billonmønt, der i 1300-tallet havde en værdi af 2 stæbler (stäbler) eller pfennig. Oprindelisen til navnet er uklart. En forklaring siger, at navnet kommer af rabenkopf (ravnehoved), der var Freiburger adlerkopfpennige. En anden at navnet skyldes møntens mørke farve, idet »rappe« betød kulsort hest. Mønten var oprindelig en → vierschlagpfennig, og navnet har givet skulle udtrykke, at det drejede sig om en dårlig sølvmønt og dermed mørk mønt i modsætning til de hvide sølvholdige brakteater og pfennige. Efter 1424 blev det en rund mønt med perlerand for at forhindre, at der blev klippet af mønten. I Schweiz har man beholdt navnet til vore dage. Efter forordningen fra 1799 blev 1 rappen=1/10 batzen eller 1/100 schweizer frank. Fra omkring 1800-1810 blev de fleste rappenmønter i de schweiziske kantonner præget af kobber, hvorimod de større værdier, dvs. 2, 2 1/2, 5 og 10 rappen blev præget i billon. Fra 1850 prægedes ensartede mønter for hele Schweiz med 1 og 2 rappen i bronze og 5, 10 og 20 rappen i billon. Disse sidste blev senere præget i nikkell og kobbernikkell. Den tysktalende befolkning kalder dem rappen,

medens de fransktalende benævner dem centime.

Raritet. Betegnelse brugt i bøger og auktionskataloger om en sjælden mønt. Ordet kommer af det latinske »raritas« (sjældnen forekomst). → R, RR, RRR.

Raritetsbetegnelse → R RR RRR.

Raritetskammer eller raritetskabinettet var i 1500 og 1600-tallet ofte en betegnelse for hertugers og kongers samlinger af mærkværdigheder. Alle »rare«, dvs. sjældne sager blev samlet. F.eks. eksotiske og ukendte dyr, zoologiske mærkværdigheder, ting man troede kom fra fabeldyr som f.eks. »enhjørningshorn« (narhvalstand), sjældne sten og mineraler. Dertil kom oldsager samt ikke mindst mønter, som tidligt fik en fremtrædende plads i samlingerne. Senere blev de udvidet til at omhandle malerier, glas, porcelæn etc., og mange samlinger kaldtes herefter for kunstkamre. → Kunstkammer.

Rasi. Tidlig indisk guldmønt på 0,3758 g fra Travancore lig 10 chakrams. Den blev erstattet af fanam, af hvilke der gik 5 på en rasi. I Cochinchin i Hollandsk-Indien er i 1700-tallet præget en ca. 11 g tung kobbermønt bærende dette navn. At dømmen efter vægten må dens værdi have været 1/2 stuiver. Mønten og dens halvstykke, der i designopbygning lignede fanam-mønterne, var beregnet til hollændernes handel i Muscat.

Rasmusson, Nils Ludvig (1904-1973). Svensk historiker, numismatiker, fil.dr. og chef for Kungl. Myntkabinetet i Stockholm 1946-1970. I årene 1927-1930 var han ansat ved Lunds Universitets historiska Museums Mynt- og Medaljkabinet, hvor han 1929 blev fil. kand. og amanuensis. Allerede 1931 kom han til Kungl. Myntkabinetet og udnæv-

tes 1933 til korresponderende medlem af Svensk Numismatisk Forening (SNF). For denne forening fik han som vidende numismatiker stor betydning, og 1934-1973 sad han i bestyrelsen først som sekretær, dernæst som næstformand (viceordførende), sluttelig som formand (ordførende) 1947-1953 og igen fra 1962 til den 8. juni 1973, dvs. til 5 mdr. før sin død. Fra 1936 sad han i Nordisk Numismatisk Unions første styrelse, og 1938 blev han fil.lic. i numismatik og historie. I perioden 1946-1970 var han 1. antikvarie og chef for Kungl. Myntkabinetet. Ved sin 50-års dag 1954 hædredes han med en medalje udført af Gösta Carell, og 1956 blev han fil. hedersdoktor ved Lunds Universitet. 1963-1970 sad han som formand i → Sven Svenssons Stiftelse for numismatik, og 1965 hædredes han med et festskrift (NM bd.30). Ved årsskiftet 1970 fratrådte han sin lange tjenesteperiode ved Myntkabinetet, men lige til sin død arbejdede han videre med numismatikken ja han blev endda i 1973 valgt til æresmedlem i den → Internationale Numismatiske Kommission. Hans forfatterskab spænder meget vidt, dog med hovedvægten på svenske mønter og medaljer.

Lit: NNUM 1944 s.65-72 (40 år + bibliografi), 1954 s.101-106 (50 år + bibliografi), 1973 s.269-357 (bibliografi 1929-1973), 1974 s.33-36 (nekrolog); SN 1973 nr.10 s.5.

Rathaustaler (da.: Rådhusdaler). Navnet på en Nürnberg-taler (Dav: 5662-5664) uden årstal præget 1688. På forsiden er afbildet Nürnbergs rådhus med en siddende bygudinde og en svævende ørn. Bagsiden viser et byprospekt af byen Nürnberg. På bygudindens sokkel står PHM, hvilket står for P.H. Müller.

Rati. Indisk vægtenhed, der efter 1833 blev fastsat til 0,121 g. Vedr. guld og sølv var 1 pala=320 rati.

Ratszeichen (da.: Rådstejn). Disse tjente i en del tyske og udenlandske stater som en slags godtgørelse til rådsherrerne for deres deltagelse i

Køln: Ratszeichen 1730.

rådsforsamlinger. I mange Rhinlande var det skik og brug, at disse tegn kunne indløses i rådhuskælderen for et vist kvantum vin. Det er årsagen til, at mange af disse tegn i billede og tekst omtaler vinen. Andre rådstejn, som f.eks. fra Regensburg, kunne indløses mod kontant. Dette beløb steg i 1500-tallet fra 2 til 7 1/2 gulden. En del sene stykker fra først i 1700-tallet bærer værdiangivelse på 8, 16 eller 32 mark og blev også anvendt som en art lokalmønt. Rådstejnene har været anvendt fra 1400-tallet indtil midten af 1700-tallet.

Reaal → Real.

Real. 1: Spansk sølv mønt indført under Pedro I (1350-69). Mønten vejede 3,48 g og havde finheden 0,931 (11 dineros, 4 granos). På forsiden et kronet P. og en omskrift med religiøst indhold. På bagsiden et skjold med borg og løve for Castilien og Leon. Mønten prægedes også i Aragonien, Valencia og på Mallorca. Under Ferdinand V (1452-1516) udkom en 2 real, og efter samlingen af Spanien under Ferdinand og Isabelle indførtes efter 1497 tillige 4 og 8 realer. Sidstnævnte kaldes også → peso. Med ordningen 1497 (Medina del Campo) blev alle tidligere møntsystemer suspenderet, og en ny enhed maravedis tog deres plads. En sølreal var lig 34 kobber maravedis.

Real

Spanien, Philipp III (1598-1621): 8 Realer 1620.

Med opdagelsen og erobringen af dele af Amerika kom realen til at spille en overordentlig stor rolle, idet der i de nye områder blev fundet og udvundet store mængder af både sølv og guld. Der blev etableret møntværksteder i nærheden af de store miner i Mexico, Peru og Bolivia, og i Mexico begyndte møntprægning i foråret 1536.

Den spansk-amerikanske sølvreal blev udmøntet med samme finhed som den spanske real, men designet var ikke det samme. Begge udgaver havde et kronet skjold på forsiden, medens de spansk-amerikanske havde de to Hercules-søjler samt mottoet: Plus Ultra som bagside motiv. Under Filipe V (1700-1746) nærmere bestemt i 1730-erne opstod typen med de kronede glober mellem søjlerne, og i 1770-erne kom portræt på forsiden.

1820-23 bestemtes at 8 reales de plata (sølv)=20 reales de vellon (billon). I Mexico erstattedes 1861 ind-

delingen af peso a 8 realer og real a 34 maravedis med peso a 100 centavos. Sidste sølvreal i Spanien prægedes 1864. Den vejede kun ca.1,3 g.

Latinamerika holdt længere fast ved møntenheden real, som folk var kendt med, men med decimalsystemets udbredelse i midten af 1800-tal-

Guatemala, Carlos IV (1788-1808): 8 Realer 1796.

let gik det tilbage for denne. Sidste real prægedes af Guatemala 1912 i kobbernikkel. På Sardinien, som 1297-1720 var under spansk kontrol, har man, efter at øen kom under Huset Savoyen, brugt det gamle møntnavn real (reale) for 5 soldi stykket

2: Den portugisiske real (reis) blev indført på samme tid som den spanske og kaldtes tornez efter → gros tournois. Den var af vekslende finhed. Efter at Manuel I (1495-1521) havde indført → tostaoen, blev kun præget kobber realer eller multiple heraf, de såkaldte → vintem, der var af sølv. Omkring år 1600 var

realen forsvundet. Da var man begyndt at regne med reis. Værdien i reis i romertal stod ofte på de mindre mønter. Ved møntreformen 1836 fastsattes følgende:

20 reis=1 vintem
100 reis=1 tostao
480 reis=1 cruzado
1600 reis=1 escudo
6400 reis=1 peca.

Reis som møntenhed holdt sig til republikkens indførelse 1910, hvor 1 escudo blev 100 centavos

3: Den Nederlandske Real (Reaal, Regal) er præget 1487-88 af Maximilian. Det var en sølvmønt med vægt

Sydlige Nederlande, Brabant, Karl I (V) af Spanien (1506-1555): Real d'or u.år.

7 g og en finhed på ca. 0.930. Desuden er præget en 14,91 g stor guldmønt real d'or. Ifølge statholder Leicesters dekret af 4.aug. 1586 er der udpræget en sølvreal, som en fortsættelse af → philipsdaalderen. Den havde en vægt på 22 engels 13 azen (34,460 g). Schrotter (s.551) angiver 34,025 g. Finheden var 0.833. Der er også præget 1/2, 1/20 og 1/40 real. For Hollandsk Ostindien er slået 8 realer i 1601 og 1602.

Real Batu er navnet på kontramærkede spanske og spansk-amerikanske → cobs i værdierne 1/2 og 1 real i sultanatet på den indonesiske ø Mandura.

Real Preto → Ceutil.

Real de Vellon → Real.

Rebellentaler. Hertug Heinrich Julius af Braunschweig (1589-1613) lod

som følge af stridigheder med landadelen, særlig slægterne Saldern, Steinberg og Stockheim, præge en række spottedalere i Goslar og Osterode. Den første er »Rebellentaler«

Braunschweig-Wolfenbüttel, Heinrich Julius (1589-1613): Rebellentaler 1595.

(oprørsdaler) 1595 (Dav.9088). Den viser på forsiden en vildmand med fakkel og spyd, og mellem hans ben en hund. Bagsiden viser en scene fra Det gamle Testamente: 4. Mosebog kap.16, der omhandler Koras oprør, hvor jorden åbner sig og opsluger ham og hans tilhængere (vers 32). Den anden er »Lügentaler« (løgnedalere) 1596 og 1597 (Dav.9089-90). Bagsiden viser en engel kronende en løve, der sønderriver en stenbuk (ty.: Steinbock). Dermed hentyder han til familien Steinberg. Desuden involveres familierne Stockheim og Saldern også symbolsk. Den tredje er en »Wahrheitstaler« (sanhedsdaler) 1597-1598 (Dav.9091). Her ses på bagsiden en stående nøgen figur (Sandheden) trædende på de på Jor-

den udbredte bagtalelser og løgne. Denne fremstilling skulle vise hertugens triumf over sine adelige modstandere, der havde klaget over ham til det kejserlige hof. Den fjerde er »Wespentaler« eller »Mückentaler« (hvepsedaler eller myggedalere) 1599

Braunschweig-Wolfenbüttel, Heinrich Julius (1589-1613): Lügentaler 1597.

(Dav.9092-93). Her vises på bagsiden en løve, der angribes af 10 hvepse (de 10 oprørske slægter), medens der over løven (hertugen) er tegn på kejserlig gunst: solen og ørnen. Den femte og sidste i den satiriske dalerrække er »Pelikan- eller Patriotentaler« fra 1599 (Dav.9094). Bagsiden viser en pelikan hakkende i sit bryst, så ungerne kan fodres med blod en illustration af hertugens valgsprog: PRO PATRIA CONSUMOR (For fædrelandet fortærer jeg mig selv). I omskriften står mellem fascies: PRO ARIS ET FOCIS (for bevarelse af religion og ejendom).

Rebel Money kaldes de crown og halfcrown (Seaby 4558-59), som de kongetro irske katolikker i → Kilkenny lod udgive 1643 som efterligninger af → Ormond Money. På forsiden et kors, medens bagsiden har VS (5 shilling=crown) og IIS VID (2 shilling 6 pence (d.)=1/2 crown).

Reces (ty.: Rezess) var i den senere del af middelalderen og frem en betegnelse for større love og traktater, der ofte blev besluttet af det offentlige ved f.eks. en rigsdag eller af en union af flere møntproducerende områder og derefter samlet bekendtgjort som vedtaget. Dette gælder bl.a. mønterne i den → Vendiske Møntunion, hvor man ofte omtaler, at det drejer sig om f.eks. en witten udmøntet efter reces af den eller den dato.

Rechnepennig → Regnepennige.

Red Harp. Et øgenavn for irske groats og 1/2 groats fra Henrik VIII (1509-1547) og Edward VI (1547-1553)'s tid. Under Henrik VIII var sket et stadigt fald i sølvindholdet i groats og 1/2 groats. Ved den 6. harpe-udgave 1546-1547 var sølvfinheden kun 0.250. Disse typer, der på bagsiden havde den irske harpe, fortsatte som postume mønter efter Henrik VIII's død. Mønterne var → hvidkogte og lignede fine sølvmonter ved udgivelsen, men blot kort tids cirkulation sled det tynde sølvlag af de højeste detaljer, bl.a. af harpen, som så fremstod som en rød harpe (Red Harp) på sølv-baggrund, hvilket har givet mønten navn.

Redningsmedaljen → Medaljer (Belønningsm. etc.).

Redskabspenge. Gruppe inden for → naturalpenge, der ofte blandt samlere omtales og samles som primitive betalingsmidler. Fra bronze- og jernalderen findes »møntskattefund« bestående af pile- og lansespids-

Redu

ser samt økser, der viser, at de blev samlet som repræsenterende en værdi, på samme måde som mønter gjorde senere. Som redskabspenge er også anvendt spader, hakker, økser, knive etc. I nogle områder afløstes de af miniature-udgaver af redskaberne, i begyndelsen repræsenterende den samme værdi som det store redskab. → Knivmønt, → Spademønt, → Øksemønt.

Reduktionsmaskine. Fra en positiv model i stor størrelse tages en afstøbning i et moderne hårdt formmateriale (f.eks. araldit). Det sættes i en reduktionsmaskine, der ved en pantografignende indretning nedsætter størrelsen (f.eks. 1:5) og graverer relieffet i et stykke stål, som derefter hærdes. Dette er den originale → poinçon. Den er basis for arbejdet med stempler til produktionen af mønterne. → Janvier's reduktionsmaskine, Møntfremstilling, Møntstempler, Patrice.

Referendum Dollar. Navn på 8-kantede privatmønter (tokens), som en privatperson, Joseph Leshner fra Victor i Colorado, lod fremstille 1900-1901. De indeholdt 1 ounce rent sølv og findes i 5 varianter. Mange af dem har kontramærkede navne på folk, hos hvem stykkerne altid kunne indløses. Leshner kaldte dem »Referendum Dollar«, idet han henviste til, at folk enten kunne sige ja eller nej til dem (referendum=folkafstemning). Han mente, at det var en slags sølvbarrer og troede ikke, at han kunne komme i konflikt med en lov fra 1882, der forbød privatmønter. Men han blev dømt, og regeringen beslaglagde stemplerne.

Reff, Helge (født 1912). Norsk skibsmægler og stormøntsamler. Blev medlem af Norsk Numismatisk Forening 1934 og holdt året efter flere foredrag om engelske mønter. Desuden fungerede han som sekretær for foreningen 1938, ligesom han i

krigsårene 1942-43 var dens auktionsforvalter. Gennem målrettede indkøb på auktioner og hos mønthandlere i ind- og udland, især efter 2. Verdenskrig og frem til 1971, sammenbragtes en fin samling af specielt norske og danske mønter. I juni 1971 blev hans møntsamling stjålet, og på trods af, at tyvene blev arresteret, da de i Stockholm forsøgte at sælge nogle af de sjældne mønter, lykkedes det ikke at finde hæleren. Først 15 år senere dukkede andre af mønterne op, og det lykkedes da at finde samlingen. Helge Reff besluttede derefter at sælge den enestående samling på Oslo Mynthandels auktioner nr.17-20.

Lit: NNUM 1971 s.120, 1986 s.160.

»**Reformation**« betyder ved beskrivelse af franske mønter, at det drejer sig om overprägning af en tidligere mønttype, som regel af samme værdi. Disse overprägninger er især hyppige i Ludvig XIV's regeringstid efter 1680, hvor den ene møntserie efter den anden afløste hinanden. De tidligere udgaver tjente da som blanketter. Ofte er det muligt at se det gamle præg. Der er kun i begrænset omfang brugt nyfremstillede blanketter, og i så tilfælde betegnes disse som »flan neuf«.

Reformationsmønter kaldes jubilæums mønter, der til forskellige tider er præget for at markere et bestemt tidsrum for reformationen, der begyndte, da Martin Luther 1517 slog sine 95 teser op på kirkedøren i Wittenberg. Sådanne mønter er af tyske stater slået 1617, 1717 og 1817 samt 1917, hvor Sachsen lod præge en 3 mark (Yeo:201) proofmønt i kun 300 eksemplarer. I Danmark er udsendt medaljer 1717 (Galster 309-310) og 1817 (Bgs.79-87 Luther medaljer) samt 1836 (Bgs. 117-118). Sidstnævnte var 300 året for reformationens indførelse i Danmark.

Regal → Real.

Regale → Møntregale.

Regnbueskåle (ty.: Regenbogensschüsselchen). Folkelig betegnelse for små skålformede keltiske guld-mønter fra 100-tallet f.Kr. De er kendt fra det sydlige Bayern, Bøhmen og op til Rhinegnene. Alle-rede i middelalderen fandtes af og til sådanne stykker i jorden, og man troede, at de blev dannet på det sted, hvor en regnbue ramte jorden. Derfor knyttedes en del overtro til stykkerne, og de blev ofte båret som amuletter.

Regnebord → Abacus.

Regnebrædt → Abacus.

Regnemønt. Betegnelse for pengeenhed, der ikke forekommer som regulær mønt, men tjener som afregningsmiddel. Det var bl.a. tilfældet med → marken i middelalderen, med → rublen, samt med pund sterling. Disse større enheder, der ikke oprindeligt var mønter, blev med tiden og som følge af inflationen til rigtige, prægede mønter. Inden for EF (nu EU) er siden 13. marts 1979, da EMS-samarbejdet (Det europæiske monetære system) blev vedtaget, brugt en fælles valutaenhed → ECU (European Currency Unit) som regnemønt, og her er det tanken, at den ad åre skal blive til en fællesmønt for alle lande tilsluttet EU.

Regnepenninge brugtes i ældre tid til »regning på linie« i forbindelse med et såkaldt regnebrædt (→ abacus). I Frankrig har de været i brug fra 1200-tallet, og i Tyskland kendes de fra omkring 1400. Mest kendt er de regnepenninge, som udgik fra de mange regnepenningemagere i Nürnberg. Da brugen i midten af 1700-tallet gradvist ophørte, brugtes regnepenningene mere og mere som spillemønter ved kortspil. Fabrikant-ter, der før havde tilvirket regnepen-

Forskellige typer regnepennige/spillemønter fra 1700-tallets slutning.

ninge, overgik til at fremstille spillemønter, og fra omkring 1800 var mange af disse stykker forsynet med indskrifter som: Spielmarke, Spielpfennig, Spielmünze eller Jeton. Regnepenninger har også i Danmark været meget udbredt, og der gøres jævnligt fund i jorden af tilfældigt tabte stykker. De fleste af disse regnepenninger er fremstillet i messing, og mange af de tidligere typer efterlignede datidens guldmønttyper. Det er årsag til, at mangen en ukyndig møntsamlers pludselig har troet at have fundet en gammel guldmønt, som i stort set alle tilfælde viser sig at være en messing regnepennig.

Lit: F.P.Barnard: The Casting-Counter and the Counting Board, Oxford 1917 (nytryk 1981); G.Holst: Räknepenningar, Göteborg 1975; Mitteilung der Bayerischen Numismatischen Gesellschaft XXXV årgang 1917, München 1918 (nytryk 1973); M.Mitchiner: Jeton, Medalets and Tokens: Vol. 1: The Medieval Period and Nuremberg, 1988, Vol.2: The Low Countries and France, 1991; Møntsamlernyt 1978 Nr.9 og 10; Nat.Arb. 1990 s.94-103.

Regningsdaler. Betegnelse for daler i småmønter. Eksempelvis kaldte man 1621 i Danmark 64 skilling i småmønter for en regningsdaler (ty.: Zähltaler). Mere almindeligt var udtrykket → sletdaler.

Reichgulddiner. Tysk taleragtig sølvmønt af 60 kreuzers værdi, der som følge af rigsudmøntningen af 1559 var tænkt som en ækvivalent til → guldgylden. Den vejede 24,62 g og indeholdt 22,91 g sølv. De fleste af disse mønter havde en fælles bagside med rigsoernen og tallet 60 (kreuzer) i rigsåblet. Kurfyrsten af Sachsen og

områder, prægedes også mønter for de lande, f.eks. Serbien og Reichskommissariat Ukraine, der ikke havde tilstrækkeligt af egne mønter. Det var zink 5 og 10 reichspf., der til forskel fra de normale reichspfennigmønter havde hul i midten såkaldte »Lochgeld«. Mange af disse mønter blev dog aldrig udgivet, og størstedelen blev indsmeltet igen, hvorfor de alle er ret sjældne.

Reichsmark. Tysk møntenhed indført ved lov af 30 aug. 1924 for at afløse den midlertidige → renten-

Freiburg: Gulddentaler (Reichgulddiner) 1565.

mange områder i Nord-, Midt- og Vesttyskland modsatte sig denne mønttype og holdt fast ved den tungere taler (daler). I den sydvestlige del af riget fortsatte udmøntningen. Fra 1566 blev den afløst som hovedsølvmønt af taleren (→ Reichstaler). Reichgulddiner kaldes også for gulddentaler.

Reichskreditkassenmünzen.

Mønter udstedt af den i 1940 grundlagte Reichskreditkasse, der stod for pengevæsenet i de områder, der under 2. verdenskrig var besat af Tyskland. Ved siden af sedler på 50 reichspfennig samt 1, 2, 5, 20 og 50 R.M., som var sat i omløb i disse

Tyskland, Weimarrepublikken: 5 Reichsmark 1925.

mark, der skulle lette overgangen fra den store inflation. 1 billion gamle papirmark=1 rentenmark=1 reichsmark. Den endelige afvikling af reichsmark fandt sted 1948 med indførelsen af DM (Deutsche Mark).

Reichstaler. Tysk sølvmønt af talertype indført ved rigsmøntordningen 1566. Den erstattede i Nord-, Midt- og Vesttyskland den tidligere → reichgulddiner til 60 kreuzers værdi. Den nye reichstaler vejede 29,23

Rein

g, havde finheden 0.889 og finvægten 25,98 g og blev værdisat til 68 kreuzer. Kort tid efter var værdien 72 kreuzer og i 1580 90 kreuzer. Reichstaleren havde på forsiden billede af møntherren, byvåben eller hellige personer, medens bagsiden havde den kejserlige ørn (Reichsadler). I modsætning til reichsguldiner havde den ingen værdiangivelse i rigsæblet. Denne mønttype blev præget i stor mængde, indtil Kipper- og Wippertiden i 1620'erne lagde en dæmper på udmøntningerne. Mange senere udmøntninger har ofte karakter af lejlighedsmonter. 1753 undertegnedes en konvention mellem Østrig og Bayern om at udsende en → konventionstaler eller specietaler til en værdi af 1 1/3 reichstaler. Reichstaleren blev også populær i andre lande, bl.a. i Holland, Danmark og Sverige. → Rikjsdaalder, Rigsdaler og Riksdaler.

Reine d'or → Masse d'or.

Reinoldsgylden. Betegnelse for slette guldgylden udmøntet af hertugen af Geldern, Reinold IV (1402-1423).

Reis. Flertal af den portugisiske → real.

Brasilien, João (1799-1818):
4000 Reis 1806.

Rejsedaler. Betegnelse for en række større danske sølvmonter præget i anledning af danske kongers norgesrejser 1704, 1732-33, 1749 og 1788 (kronprins Frederik). De tre første er kronrigsdalere, dvs. 6 mark-stykker, medens den sidste er en kurantdaler (1 rigsdaler kurant). Denne mønt er i øvrigt den eneste hele rigsdaler, der er udmøntet efter kurantmøntfoden.

Dansk rejsedaler 1733 præget i København under Christian 6. (1730-1746), (H.5).

Fælles for alle fire mønter var, at bagsidemotivet viste den norske løve, som ellers kendetegnede norske mønter. Den norske løve var således en gestus overfor nordmændene, idet en del af mønterne blev givet ud under de fire rejser i Norge; men mønterne er og bliver danske.

Lit: NNUM 1937 s.325-328 + 360, 1949 s.77-79; Wilcke III s.73,100; Wilcke IV s.45; Myntsamlernytt IV s.2.

Reklame-kontramarkering. Omkring 1880 var det almindeligt i USA og Europa at kontramarkere bronze- og kobbermønter i reklamens tjeneste. Disse blev stemplet

med ejer eller firmanavn og sendt i cirkulation for på den måde at gøre reklame. Den engelske fabrikant af »Pears Soap« lod importere 250.000 franske 10 centime stykker, som i England var gyldige for 1 penny. Disse blev stemplet med »PEARS SOAP« og sat i cirkulation af de en-

Fransk 10 centimes 1856 forsynet med engelsk reklamebudskab om Borwick's bagepulver.

gelske buschauffører, som købte 14 af disse for 1 shilling og derved lavede en lille ekstrafortjeneste, idet 12 pence=1 shilling. Det blev dog senere stoppet. I Danmark forsynede firmaet Beauvais danske 5 ører med reklametekst, men da det var forbudt at »ødelægge kongens mønt«, brugte man svenske og norske 5 ører i stedet for. De var gyldigt omsætningsmiddel i Danmark siden 1874. Der findes en lang række danske reklame-kontramarkeringer fra ca. 1880 til 1910; f.eks. Allan Dahl, Corset Huset, Landshotellet, Hotel Molberg, Svendborg Bryghus etc.

Lit: Peter Flensborg: Møntårbogen 1976 s.192-198; NR 1995 s.55-92.

Rektordaler (it.: Tallero Rettorale). Navn på en daler (Dav:1637-1639) udmøntet 1743-1779 i byen Ragusa (Dubrovnik) i Dalmatien. Området blev ledet af en »Rector« (en styrer eller en leder), og på møntens forside står: RECTOR REIP RHACVSIN i omskriften. De var ret underlige og for det meste bestemt for eksport til Tyrkiet. Forsiden afbilder Ragusas rector, medens bagsiden viser byvåbnet.

Republikken Ragusa: Rektordalar
(= 1/2 sølvdukat eller 60 grosseti) 1776.

Relativ kronologi → Kronologi.

Remedium. Betegnelse for lovlig afvigelse (tolerance) vedr. en mønts vægt og finhed. Småmønter blev i ældre tid ikke vejet enkeltvis, men blev justeret → al marco, dvs. man konstaterede, om der af de udmøntede mønter gik det antal på marken, som møntordningen bestemte. Den tolerance (remedium), som møntmesteren skulle holde sig indenfor, kunne bestemmes på flere måder. F.eks. fik en møntmester »et Qvint til fare«, hvilket vil sige, at den udmøntede → kølnske mark måtte veje et qvint (1/64 mark) mere eller mindre uden fare for, at møntordningen blev overtrådt. 1607 tillod man i Danmark en møntmester et remedium på 2 gr.(gren eller grän) pr. mark, hvad angik finheden. 2 gren=1/144 mark=1,624 g. For bedre at have hold på møntmesteren bestemtes det ligeledes: »At næste Udmyntning skulde

gjøres saa meget rigere som det foregaaende havde været for armt«. Hvad angik råvægten (skrot), ansøgte en møntmester på Chr.4.'s tid om et remedium på mellem 4 til 8 stykker på marken ved småmønter. Helt anderledes bliver kravet til nøjagtighed, når vi kommer længere op i tiden, og da Danmark indførte guld 10 og 20 kroner, var remediet med hensyn til finhed 1,5 promille og med hensyn til vægt 0,5 promille ved justering kilovis samt henholdsvis 1,5 og 2 promille ved justering enkeltvis.

Rempelheller. Folkelig betegnelse for en heller-mønt, som byen Breslau (i dag Wroclaw) prægede siden 1422. Den havde på forsiden et Johanneshoved, og dette billede, syntes befolkningen, lignede den upopulære rådsherre Rempel. Det blev dog med tiden en populær mønt, som løb en lang årrække.

Rendsborg. Møntby i Slesvig-Holsten, der allerede fra slutningen af 1350'erne prægede witten (Jesse 343). Under den danske konge Fr.4. (1699-1730) har møntforpagteren Michael Joseph stået for prægning af mønter i Rendsborg 1716-1720. Udmøntningen skulle oprindeligt have foregået i Tønningen, men da denne by ikke var befæstet, blev det Rendsborg. Hovedparten var 12 skillinge, men der er også præget dukat, 1/2 dukat og 1 skillinge alle med møntmester Bastian Hilles mærke (BH).

Lit: Axel Nielsen: Specier, Kroner, Kurant. Kbh.1907 s.102-105.

Rentemester. I 1500 og 1600-tallet navnet på den embedsmand, der førte kontrol med statens regnskaber, bl.a. møntmesterregnskaber, samt modtog de lensafgifter, skatter og afgifter, der ikke gik direkte til kongens kammer og egen kasse.

Rentenmark. Betegnelse for den

overgangs-møntenhed, der udsendt af »Die deutschen Rentenbank« blev benyttet i Tyskland fra slutningen af 1923 som følge af den meget store inflation. 1 billion af de gamle papirmark=1 rentenmark, og 4,20 rentenmark skulle gælde en amerikansk dollar. Rentebreve skulle tjene som dækning for de nye rentenmarksedler. Ved lov af 30. aug. 1924 bemyndigedes Rigsbanken som centralbank til at udsende reichsmark mønter og -sedler. 1 rentenmark=1 reichsmark. Rentenmark-sedlerne fortsatte alligevel og skulle efter planen være afviklet senest i 1942. Den endelige afvikling fandt dog først sted 1948 sammen med reichsmark, hvor den nye valuta DM (Deutsche Mark) blev grundlagt. → Guldmark.

Renteskriver. I ældre tid navnet på den embedsmand, der havde med regnskabsvæsen at gøre. Stillingen svarer til en kontorchefs i et moderne ministerium. Disse renteskriverer var bl.a. tilknyttet Rentekammeret og Generaltoldkammeret og kunne også tillægges overopsyn med Mønten.

Replika. Kopi eller efterligning af en mønt eller medalje. → Møntforfalskninger.

Reproduktion. Kopi eller efterligning af en mønt eller medalje. → Møntforfalskninger.

Rescripter → Møntlove; Møntforordninger.

Resellado kommer af et spansk udtryk for overprægning eller genudmøntning (resellante) og står bl.a. på de spanske 10 reales de vellon fra 1821. Udtrykket bruges også om en kontramarkeret mønt, der får gyldighed i et andet område eller om de mange kontramarkerede spanske maravedis kobbermønter fra 1600-tallet, der fik deres værdi nedsat ved kontramarkeringer.

Rest

Restaurering af mønter og medaljer er et omstridt emne. Gamle indridsede → ejermærker (bomærker) bør man ikke røre, og ældre mønter med samtidige huller bør man heller ikke gøre noget ved. Har en større mønt et hul kan man tilstoppe det med f.eks. voks. Tilstoppes hullet med møntens originalmateriale, bør hullet være synligt efter reparationen. Samtidige øskner, broschenåle eller indfatninger skal man ikke fjerne de er kulturhistorisk mere interessante, end hvis de afmonteres og skaderne forsøgt udbedret. Hvis en restaurering går så langt som at tilføje manglende bogstaver i omskriften og derefter forsøve eller forgyldte stykket for at fjerne sporene af en bearbejdning, ja så går dette langt ud over det tilladelige. En sådan repareret mønt kan måske sælges til fuld pris, men den gamle skade vil før eller senere blive opdaget og sælgeren afsløret som bedrager.

Restituerede medaljer. Udtryk brugt om medaljer præget længe efter den begivenhed og det årstal, der angives på stykket; eksempelvis Galster 166 (»Lyncborgs frafald« 1626) og Galster: 167 (Fr.III's død i 1670) begge skåret af Meybusch efter dennes ansættelse på Mønten i København i 1692.

Rethwisch specier. Betegnelse for en række danske specier (Hede: 6, 7 og 8) udmøntet under Chr.7. (1766-1808) på slottet Rethwisch ved Oldesloe i Holsten mellem Hamborg og Lübeck. Udmøntningen begyndte 1769, men de først skårne stempler, der var udarbejdet et stykke tid inden, bar årstallet 1768. Der var mange problemer med Møntens folk, der følte sig udnyttede, problemer med dårligt sølv, skæve valseplader samt en sprængt møntpresse, der var lige ved at slå møntmesteren ihjel. Allerede marts 1770 ophørte prægning i Rethwisch, og udmøntningen blev overtaget af Altona.

Retrograd. Betegnelse for en skrift, der løber modsat den normale skriftretning, hvorved bogstaverne spejlvendes. Fænomenet forekommer på nogle græske mønter, på barbariske efterligninger, på keltiske mønter og en del middelalderlige mønter, bl.a. nogle af de norske runemønter. Årsagen skyldtes i de fleste tilfælde en ikke skriftkyndig stempelskærer.

Reventlow, Christian Ditlev Frederik (1748-1827). Dansk statsminister og lensgreve, der gennem tiderne havde mange hverv, som blev udført på bedste vis. Efter en tid i Rentekammeret blev han 1793 udnævnt til chef for Møntkabinetet i København. På denne post blev han 1803 afløst af → Adam Vilhelm Hauch. Et portræt af Reventlow prydede forsiden på den danske 500 kr. seddel (DOP 147), der cirkulerede 1964-1974.

Revers. Fransk betegnelse for en mønts bagside. → Forside-Bagside.

Revolutionskalender (Fransk) → Tidsregning (Punkt 20).

Rhinsk gylden. Betegnelse for den omfangsrige prægning af → guldgylde i 1300 og 1400-tallet, der blev følgen af de rhinske kurfyrsters

(Mainz, Trier, Köln og Pfalz) fælles møntunion i 1386. Som hovedguldmønt blev den afløst af → dukat. I Danmark er rhinske gylden udmøntet fra ca. 1490 til 1632.

Rial → Riyal.

Ribe. En af de vigtigste handelsbyer i det sydlige Danmark i ældre tid. Fra fund af → sceattas kan det sandsynliggøres, at der allerede 725-750 var livlig aktivitet her. Fra Knud d. Stores tid (1018-1035) kendes mønter slået i Ribe, og det samme er antagelig tilfældet for de øvrige danske kongers vedkommende op til omkring 1330'erne. Fra 1370'erne kendes en hvid, der i omskriften har: MONE-TA RIPENS (Ribes Mønt). Næste gang, der præges mønt i Ribe, er under Fr.1. i 1523-1526 og under Chr.3. med årstal 1535 og 1536. Sidstnævnte mønter er antageligt → antedatede. Møntværkstedet i Ribe lukkes endeligt 1538.
Lit: NNÅ 1989-90 (Kbh.1994) s.27-44.

Richter, Bengt (1670-1737). Svensk guldsmed, medaljør og stempelskærer, der fik svendebrev som guldsmed 1690 og kom i lære hos Arvid Karlsteen, antagelig i midten af 1690'erne. Omkring 1700 fik han kongelig understøttelse til uddannelsesrejse. Efter sin hjemkomst 1702 graverede han Dünamedaljen. Han mødte megen modgang i Sverige og begav sig i 1702-1703 til England, hvor han udførte flere medaljer. Hjemkommen herfra blev han hofmedaljør. 1704 blev han gift med en af Karlsteens 10 døtre. Krigen gjorde det svært at få bestillinger på medaljer, og 1709 forlod Bengt Richter Sverige for at arbejde andre steder i Europa, bl.a. i Frankrig og Tyskland. I 1713 slog han sig ned i Wien, hvor han et par år senere blev overmedaljør.

Rider. Skotsk guldmønt på 5,18 g første gang udmøntet under James

Rhinsk gylden 1536 præget i Gottorp under den danske konge Christian 3. (1534-1559), (G.131).

III (1460-1488) i 1476. Forsiden viser kongen til hest, hvilket har givet mønten navn. Mønten blev fortsat præget under James IV (1488-1514) og blev 1491 værdisat til 23 shillings. Der er ligeledes slået halve og kvarte rider-mønter under James IV.

Ridderordner → Ordener (ordensdekorationer).

Riel. Hovedmøntenhed i Kambuchea (Cambodia) introduceret 1955, hvor 1 riel=100 centimes. I 1959 ændredes den mindste møntbetegnelse til sen, så 1 riel=100 sen. Fra 1975 blev 1 (ny) riel=10 kak=100 su. Ordet riel er et Khmer-ord, der ikke er i familie med real, rial eller riyal.

Rifling → Randforsiring.

Rigsbankdaler. Efter den danske statsbankerot 1813 omorganiseredes montsystemet, så regningsenheden blev rigsbankdaler=1/2 speciedaler=96 rigsbankskilling. Efter 1854 blev navnet ændret til blot rigsdaler, og 1873 blev den erstattet af en 2 kroners mønt. Sidstnævnte 2 krone kom i daglig tale stort set kun til at hedde daler.

Rigsbankdaler navneværdi → Møntværdi (pålydende værdi).

Rigsbankdaler sølvværdi → Møntværdi (metalværdi).

Rigsbanktegn. Efter den danske statsbankerot 1813 oprettedes Rigsbanken, som lod præge kobber-rigsbanktegn i værdierne: 16, 12, 6, 4, 3 og 2 skilling. Selv om der var tale om banktegn, cirkulerede de som almindelige mønter og henregnes også som sådan i dag. 12 skillingen blev inddraget ved plakat af 30/9-1818, 16 skilligen den 26/4-1839 og de øvrige, dvs. 6, 4, 3 og 2 skilling den 11/1-1843.

Rigsdaler. Dansk navn for → daler og → reichstaler. Selv om navnet ikke stod på mønten, brugtes det officielt i 1600 og 1700-tallet, og først under Chr.7. (1766-1808) optrådte værdiangivelsen på mønt som: RIGSDALER SPECIES, dvs. en rigsdaler i eet stykke, i modsætning til en rigsdaler i mindre mønter. Efter 1854 blev → rigsbankdaler=1/2 speciedaler til en rigsdaler, således at en 2 rigsdaler svarede til een af de gamle speciedalere. Ved kronemøntens indførelse 1873 blev rigsdaleren til en 2 kroners mønt, der stort set ikke kom til at hedde andet end daler.

Rigsort. Almindelig betegnelse for de dansk/norske 24 skillinge fra Chr.6.'s tid og fremefter. → Ort.

Rijder (guld) → Goldener Reiter.

Rijder (sølv) → Zilveren Rijder.

Rijksdaalder. Hollandsk navn for taler fra 1566, hvor man overtog den tyske møntfod. Møntens vægt var 29,38 g, finheden 0,892 og finvægten 26,20 g. Navnet R. blev valgt for de fuldvægtige dalere i modsætning til de dårligere og lettere mønter. I republikken efter 1581 slog de fleste provinser og byer rijksdaalder efter denne møntfod. Efter 1586 af type som → leicesterrijksdaalder og efter 1606 den såkaldte nederlandske R. Mønten modsvarer 2 1/2 gulden. Derfor gik navnet efter 1659 over på sølvdukaten, der også havde denne værdi. Efter begyndelsen af 1800-tallet var R. betegnelsen for Kongeriget Hollands 2 1/2 gulden stykker.

Riksdaler. Fra 1604 betegnelsen for en svensk sølv mønt, således at man herefter skelnede mellem svensk daler og riksdaler (slagen daler). Sidstnævnte var stadig samme mønt som tidligere, medens svensk daler=4 mark blev indført som regneenhed. Riksdaleren var den inter-

nationalt gangbare mønt, hvis værdi svigede i forhold til de lavere møntsorter. 1604 var 1 riksdaler=4 1/2 mark (1 1/8 svensk daler), 1609: 6 mark, 1681: 8 mark og 1719: 12 mark. Først ved møntreformen 1776, der afskaffede plademønterne (plåtmynt), blev riksdaler hovedmønt i det svenske møntsystem. Mønten havde en finvægt på ca. 25,5 g, og den bibeholdtes så godt som uforandret. 1834 blev 1 R.=2 2/3 R.banco=4 R. riksgälds. I 1855 blev 1 R.specie=4 R.riksmynt, og ved møntunionen 1873 blev 1 R.specie sat til 4 kroner, og 1 R.riksmynt var som følge heraf 1 krone. Sølvindholdet i 4 kroner var 24 g og altså næsten det samme som i R.mønten.

Riksdaler plåt. Betegnelse for en svensk 2 daler plåtmynt. Ordet introduceredes 1681, og ofte taler man slet og ret om en plåt (=2 daler sm).

Riksgäldskontorspollet. Mønttegn (Myntpolletter) udsendt i Sverige i årene 1799-1802 i værdierne 1/2 og 1/4 skilling af Riksgäldskontoret for at råde bod på en stigende skillemøntmangel. For ikke at genere kongens møntret, blev de udgivet som myntpolletter, hvilket klart er angivet i omskriften.

Riksmünt. 1855 blev året for decimalsystemets indførelse i Sverige. Hermed blev 1/4 riksdaler specie (1 riksdaler riksgälds) hovedmønt under navnet riksdaler riksmünt=100 øre; og 1 riksdaler specie blev til 4 riksdaler riksmünt. Ordningen varede til kronemøntens indførelse 1873 som følge af → Den Skandinaviske Møntunion.

Rilning → Randforsiring.

Rin. Lille japansk skillemøntenhed der som 1 rin kun er udmøntet 1873-1884 og 5 rin 1916-1919. 1 yen=100 sen=1000 rin (gældende fra 1870).

Ring

Ring dollar → Holey dollar; Dump.

Ringgit. Hovedmøntenhed i Malaysia siden 1967. 1 ringgit (malaysisk dollar)=100 sen. Ordet er malaysisk med betydningen »takket« eller »savtakket« og hentyder til en mønts riflede rand, som den ofte så ud på den spanske dollar (peso eller 8 realer). Ringgit var et folkeligt navn for en stor spansk eller udenlandsk mønt med riflet eller på anden vis ornamenteret rand.

Ringprægning kaldes den prægemetode, der giver møntblanketten sit præg, medens den ligger i en prægering, som sikrer en helt rund mønt. Man forsøgte at indføre systemet i 1550'erne, men det blev snart opgivet, fordi processen var for langsom. Metoden blev taget op igen 200 år senere, da der fremkom nye typer prægeringer og anordninger til let at få mønten ud efter prægeringen. Glatte prægeringer bruges til mønter med glat eller incus randskrift, medens prægeringer beregnet til at give relief-rand eller skrift er delt i 3 eller flere dele, der kunne vippe op og frigøre mønten efter prægeringen.

Ringsted. Dansk møntby på Sjælland, hvor der i to perioder i 1100-tallet sloges mønt. Under Knud d. Store (1018-1035) blev slået to mønter (Hbg. 36-37), og i en senere periode under Knud d. Hellige (1080-1086), Oluf Hunger (1086-1095) og Erik Ejegod (1095-1103) er igen præget mønter i Ringsted.

Lit: Ringsted og Slagelse mønter, Årbog f.hist.Samf. f. Sorø Amt XVII 1929 s. 3-36.

Rix Dollar. Møntenhed brugt af det engelske East India Company fra omkring 1801 for Ceylon (Sri Lanka) og andre områder. Efter englændernes overtagelse af Ceylon fra hollænderne i 1795/96 fortsattes bru-

gen af det gamle system med rixdaalder (rix dollar)=48 stuivers. 1809 gjaldt 1 rix dollar=3 1/5 shillings; i 1814: 2 1/5 shillings, og da en ny 1 rix dollar sølv mønt med Georg IV's portræt på den ene side og en elefant på den anden side indførtes 1821, svarede den til 1 sh. 9d., men den faldt stadig. I Kap det gode Håb og på St. Helena udstedtes en mængde papir rix dollars, men da kursen sank, fastsattes den i 1825 til 1 sh. 6d., hvorefter både sølv og papir rix dollars blev inddraget. I mindre værdier er udgivet kobbermønter, der på forsiden viser et stort tal, der angiver hvilken del af en rix dollar det var: 1/192, 1/96, 1/48, 1/24 og 1/12 rix dollar.

Riyal (Rial). Hovedmøntenhed brugt af en række arabiske lande. Ordet kommer af real, som var det almindelige navn for enhver stor sølv mønt fra Europa såsom den spanske peso (piaster) eller forskellige talere og dalere. I Iran blev riyal-standard indført 1212 AH (1797/98), men blev 1825 afløst af kran-standard. Omkring 1933 indførtes en møntreform, hvorved 1 rial=100 dinars. I Iraq var 1 riyal=200 fils, og i Saudi Arabien samt Hejaz og Nejd har enheden også været brugt. I Hejaz og Nejd var 1 riyal=20 piastre, og i Saudi Arabien var 1 riyal=22 ghirsh indtil 1960, hvorefter den ændredes til 20 ghirsh á 5 halala, dvs. at 1 riyal=100 halala. Riyal=100 dirhams har været brugt i staterne Ajman, Fujairah, Ras Al Khaima, Sharjah og Umm Al Qaiwain indtil de i 1971 erklærede sig uafhængige af Storbritannien og sluttedes sammen i De forenede arabiske Emirater. I Den arabiske republik Yemen var 1 riyal=80 halala=160 zalat. Den såkaldte ahmadi riyal (Y:17) er bl.a. overpræget på → Maria Theresia-dalere. Ved decimalsystemets indførelse 1974 blev 1 riyal=100 fils. I Oman introduceredes real omani i nov. 1972 til afløs-

ning af real saidi. Staten Quaiti i Yemen har i 1889 kontramarkeret Maria Theresia-dalere, som cirkulerede for 1 riyal, og sluttelig er møntenheden benyttet i Qatar & Dubai samt i Qatar.

Roda. Indisk-portugisisk mønt fra 1500-tallet. Den var slået i et tinliggende materiale og svarede til 2 1/2 bazarucos. Efter 1740 var den af kobber og gjaldt 1/400 rupie.

Rolabasso → Rollbatzen.

Rollbatzen (Rollenbatzen). Navn givet til forskellige → batzen i Schweiz fra omkring 1498. Typen blev imiteret i Italien af adskillige områder under navne som rolabasso og arlabaso, men ofte var der tale om underlødige efterprægninger.

Romanov rubel. Navn på en russisk jubilæums sølvrubel udsendt 1913 til minde om 300 året for grundlæggelsen af Romanov dynastiet. På forsiden er gengivet portrætter af den første og den sidste zar – henholdsvis Michail Federovic Romanov (1613-1645) og Nikolaj II (1894-1917).

Romerske mønter og møntvæsen var påvirket af flere kilder. Oprindeligt blev Rom regeret af konger, men omkring 500 f.Kr. indførtes republikken, der blev ledet af senatet med to konsulere som øverste embedsmænd. I modsætning til områderne nord for Rom og Syditalien havde Rom længe anvendt en form for naturalie-økonomi samt klumper af råkobber (aes rude), som man fik fra flere lokaliteter. Disse klumper fungerede som betalingsmiddel fra det 1. årtusind f.Kr. til slutningen af det 4. årh.f.Kr. Dernæst støbtes kobberet i primitive stave og barrer (aes formatum), der var forløberne for → aes signatum, de mere regulære barrer med motiver, som cirkulerede fra sidste del af det 4. årh.f.Kr. og i det 3. årh.f.Kr.

Fra ca. 269 f.Kr. fremkom → aes grave, der var store støbte runde bronzemønter. Den runde facon var man blevet bekendt med fra de omkringliggende områder, dvs. området nord for Rom, Etrurien, samt de græske kolonier i Magna Graecia, der omfattede Syditalien og det meste af Sicilien. Her anvendtes græske sølv mønt-enheder af forskellig art. Rom var derfor tvunget til også at udmønte i sølv, fra omkring 269 f.Kr. i form af → didrakmer og drakmer. Det ser ud som om, der 211 f.Kr. skete en møntreform. Den betød udmøntning af fire typer sølv-mønter: → victoriatas, → denar (10 as), → quinar (1/2 denar) og → sesterts (1/4 denar), sidstnævnte dog kun i korte perioder. → Quadrigratus er et fællesnavn i den romerske republiks tid for både didrakmer og for denarer, hvis bagsidemotiv var et firspand. Bronzemønterne, dvs. → assen og dens underdelinger (→ semis, → triens, → quadrans, → sextans, → uncia, → semuncia og → quartuncia) begyndte med, at en as vejede et → romersk pund. Multipla af as findes også; således → dupondius (2 as) fra 241 f.Kr., samt den sjældne → tripondius. Med tiden blev assen og dens underdelinger reduceret i vægt. I den forbindelse taler man om libra møntfod, → semilibra møntfod (ca. 217 f.Kr.), → post semilibra møntfod, → sextantal møntfod (omkring 211 f.Kr.), → uncial standard samt → semuncial standard, dvs. 1/24 af den oprindelige vægt. Kobberudmøntningen ophørte efterhånden, og hovedomsætningsmidlet i den senere del af republikkens tid var sølvdenaren. Udmøntningen af denne var underlagt senatet i Rom, som lod særlige embedsmænd stå for udmøntningerne. Oftest er afbildet en gud eller gudinde på forsiden, medens bagsiderne blev brugt af embedsmændene til propaganda for patricier eller populære ved at fremhæve de tidligere familiemedlemmers bedrifter. Sølv-

mønter med kobberkerne (falske såvel som officielle udgaver) kaldes → suberate mønter, og mistænksomheden til disse mønter medførte en produktion af → serate (savtakkede) mønter. Efter at Pergamon 133 f.Kr. var tilfaldet Rom, prægedes her og enkelte andre steder en stor sølv mønt med 3 denarers værdi, kaldet → kistofor (cistoforus). I de sidste 100 år f.Kr. erobrede romerriget store områder omkring Middelhavet, og hertil krævedes store hære og store mængder af mønter til at betale soldaterne med. De enkelte legioner prægede såkaldte → legionsmønter fra år 32/31 f.Kr. i forbindelse med kampen mellem Marcus Antonius og Octavian, – sidstnævnte måske bedre kendt under navnet Augustus. Efter den romerske republik fulgte kejsertiden. De mest almindelige mønter her var denarer i sølv samt sesterts, dupondius, as og semis af uædelt metal. Dupondius og as havde samme størrelse, blot var assen i kobber (rødlig farve) og dupondien i en guldlignende mes-singlegering, der kaldtes → aurichalcum (orichalcum). Dertil kom en guldmønt – en → aureus (25 denarer) indført fra Julius Cæsars tid. Kejserne forestod selv al guld- og sølvudmøntning, medens kobberudmøntningen blev overladt senatets embedsmænd, de 3 »triumviri aere argento auro flando feriundo« (III VIR A A A F F). Indtil 260'erne var næsten alle romerske bronzemønter forsynet med bogstaverne → SC for at anskueliggøre, at de var møntet ifølge senatsbeslutning. Som følge af sølvdenarens forringelse (fra 99% under Augustus (27 f.Kr.- 14 e.Kr) til 50-40% under Septimus Severus (193-211 e.Kr.)) indførte Caracalla i 214 en dobbeltdenar under navnet → antoninian. Også denne mønt forringedes efterhånden kraftigt, idet den under Valerian (253-260) kun indeholdt 10% sølv, og under Gallienus (260-268) var der kun et overfladisk sølvlag tilbage, som hurtigt

blev slidt af. Ved Diocletians møntreform havde den udspillet sin rolle. Hans møntreform strakte sig over et 10-år, der begyndte 286 med en ny → aureus mærket med »O« (=70), dvs. 1/70 pund. I 294 kom en sølv mønt, der mindede meget om de tidligere denarer – en mønt der er kendt under navnet → argenteus. Sluttelig 295/96 kom det til ændringer for bronzemønternes vedkommende. En mønt (→ Post Reform Radiate), der lignede antoninianen, prægedes fortsat, men uden noget sølv; hvorimod de såkaldte »Pre Reform« mønter (antoninianer) indeholdt ca. 4% sølv. En stor bronzemønt, der lignede de tidligere as, kaldtes → follis. Den havde fra begyndelsen et vist sølvindhold, vejede 10 g og havde en diameter på ca. 25 mm. Den forringedes ligeledes, og i 326 var den blevet til en bronzemønt på 2,6 g, for i 340 at være faldet til 1,3 g med en diameter på 15 mm. Fra 346 begyndte et reformforsøg med både store og små bronzemønter, og om navnene på disse mønter strides man stadig. Denne usikkerhed om navnene (centenionales etc.) på de forskellige størrelser bronzemønter har fået mange katalogudgivere til at anvende betegnelserne → AE (Æ)1, Æ2, Æ3 og Æ4 i stedet for eller som et supplement. Udmøntningerne af de senromerske bronzemønter har et sådant omfang, at der i mange af de møntproducerende byer indrettedes flere møntværksteder (→ officiner), og disses navne ses for det meste i forkortet form på møntens → exerque. Blandt guldmønterne afløses → solidus af aureus mønten under Constantin d. Store (307-337), og senere, i slutningen af 300-tallet, tilkommer → semissis (1/2 solidus) og → tremissis (1/3 solidus). Under Constantin d. Store er også udgivet sølv mønten → miliarens (1/18 solidus) både i en let og en tung udgave samt en → siliquua (1/24 solidus). 395 e.Kr. kom det til en deling af det romerske rige

Rome

i en østlig del med Constantinopel som hovedstad (→ byzantinske mønter), og en vestlig del med Rom som samlingspunkt. Det vestromerske rige gik efterhånden i opløsning: Britannien blev opgivet, og folkevandringerne bortrev stadig territorier. Vandalerne erobrede Nordfrankrig, og 476 afsattes den sidste vestromerske kejser i Rom, der derefter kom i østgoternes besiddelse. Romerske provinsudmøntninger, der som regel har græsk tekst, benævnes i dag som → »Greek Imperial Coins«. Andre opslagsord med relation til emnet: → Alexandrinere, Barbariske imitationer, Biblens mønter, Bigatus, Judæa Capta mønter, Kontorniat, Kristogram, Nømemønter, Pengepunge, Scripulum, Spintriac og Teserac.

Lit: (udvalg): H. Mattingly: Roman Coins; S.W.Stewenson: A Dictionary of Roman Coins; J.Melville Jones: A Dictionary of Ancient Roman Coins, London 1990; D.R.Sear: Roman Coins and their Values; Møntårbog 1977 s.137-172.

Romersk pund → Pund.

Romertal forekommer ofte på mønter og især på medaljer. Betydningen af de enkelte bogstaver er følgende: I=1, V=5, X=10, L=50, C=100, D=500 og M=1000. For at udtrykke andre tal skrev man de omtalte tegn ved siden af hinanden, således at de største tal sattes forrest. Hvis et lavere tal sattes foran et højere, betød det, at det skulle fratrækkes dette som f.eks. IX=9 og XC=90. På mønter og medaljer er romertal først og fremmest benyttet til angivelse af årstal, undertiden også til værdiangivelse. → Kronogram, → Anno Domino MCCXXXIII.

Rondel → Blanket.

Ronneby. By i Skåne, hvor → Søren Norby lod slå søslinge (G:67) 1525 til underhold for de soldater, han havde i sin tjeneste i kaperkri-

gen mod lybækkerne. Mønterne er slået i Frederik 1.'s navn, men med Søren Norbys våbenskjold i omskriften.

Rosa Americana. Tokens fremstillet i → bathmetal af London-købmænd William Wood 1722-1774 for de engelske kolonier i Nordamerika. Dette privilegium havde han fået af den engelske konge. Han var også manden bag → Wood's

Rosa Americana 2 pence 1733.

halfpence i Irland. Georges I's laurbærkransede portræt på forsiden er det samme, medens bagsiden bærer en stor rose og omskriften: ROSA AMERICANA – UTILE DULCE. Disse fandtes i værdierne twopence, penny og halfpenny.

Rosary. Underlødigt mønt, der i stor mængde indførtes til England fra Kontinentet. Den har sit navn fra bagsidens rosette. Mønten var i omløb i slutningen af 1200-tallet sammen med en anden udenlandsk imitation – den såkaldte → pollard. Mønterne blev erklæret ugyldige i begyndelsen af 1300-tallet.

Rosenobel (eng.: Rose noble) også kendt som ryal. Navnet på den en-

gelske → nobel, der efter 1465 (under Edward IV.) fik tilføjet en fembladet rose (Huset Yorks symbol) på den afbildede skibsside. I centrum på reversen fandtes også en rose. Mønten gjaldt for 10 shillings og hav-

England, Edward IV (1461-1470): Rosenobel.

de vægten 120 grains (7,776 g). Der var en ret stor produktion af denne type i London, York, Bristol, Coventry og Norwich, men den varede ikke længe og sluttede før 1470. Under Henrik VII er der en kort tid i 1489-1490 præget en rosenobel, som ikke havde en rose afbildet på skibssiden. En endnu sjældnere rosenobel er Marys fra 1553, som gjaldt 15 shillings, og sidst er den under Elizabeth I udmøntet mellem 1583 og 1600, omend sjældent. Rosenoblen blev efterlignet i Nederlandene og var langt op i tiden så populær, at vægtlodder til denne mønttype fandtes i større møntvægtsæt til slutningen af 1600-tallet. I Sverige er der under Johan III i 1576 og 1585/86 præget dobbelt rosenobel stykker, der alle er meget sjældne.

Rosepenny og rosehalfpenny var navnet på nogle slette mønter, som England under Edward VI (1547-1553) og Maria (1553-1558) lod præge for Irland. Mønterne, der først blev præget i York og dernæst i London, blev inddraget allerede 1556.

Rose Ryal. Engelsk guldmønttype udmøntet under James I (1603-1625). Mønten er præget i tre perioder: 1604-1611 med en værdi af 30 shillings. 1611 forhøjedes alle guldmønters værdi med 10%, således at de, der er præget 1612-1619, havde vær-

England, James I (1603-1625):
Rose Ryal (1604-19).

dien 33 shillings. I 1619 gik man tilbage til 30 shillings mønter, som indtil 1625 er præget med værdi-indikation XXX over skjoldet på møntens bagside. Møntens vægt var i 1606 213 1/3 grains (13,823 g), men faldt senere til 196,5 grains (12,733 g).

Rosina. Folkeligt navn for en italiensk guld doppia (7,00 g med fin-

hed 0,986) præget i Livorno i Toscana 1718-1721. Den halve doppia gik under navnet pezza d'oro della rosa. Navnet skyldtes bagsidemotivet, der viste to sammenslyngede rosenbuske.

Roskilde. Et af de mange møntsteder i Danmark, som blev oprettet af Knud d. Store (1018-1035), og hvor der har været en næsten uafbrudt møntproduktion frem til begyndelsen af 1360'erne, bortset fra en kort periode i sidste del af 1330'erne. Under Grevens Fejde har Chr.3. ladet præge mønter her i årene 1535-1536/37.

Lit: G.Galster: Roskilde mønter (Fra Københavns Amt 1929 s.409-438).

Royal d'or (Regalis aureus). Fransk guldmønt, der introduceredes 1326. Dens vægt var 4,22 g, og den var af rent guld (24 karat). Ældre franske værker kalder den også royal-double

Frankrig, Philippe VI de Valois
(1328-1350): Royal d'or u.år.

i modsætning til petit royal d'or, der også er kendt under navnet → man-telet d'or, som blev introduceret 1305. Royal d'or, hvis vægt faldt til ca. 3,75 g eller mindre, er sidst præget under Charles VII (1422-1461).

Royalin. Sølvmønt udmøntet i den danske koloni Trankebar på Indiens

sydøstlige kyst. De første sølvmonter, som blev præget 1730-31 under Fr.4. (1699-1730) og Chr.6. (1730-1746), har tidligere været benævnt → fano, men i den kongelige bestemmelse stod, at de skulle kaldes royaliner.

Royalin u.år præget for Trankebar under
Frederik 5. (1746-1766).

De første vejede ca. 1,6 g og havde finheden 0.800 (14 2/9 lødige). På stykker udmøntet under Fr.5. (1746-1766) er de angivet som 2 og 1 royalin, og det samme er tilfældet under Chr.7. (1766-1808). De sidste sølvmonter udmøntet i Trankebar 1816-1818 bærer det almindelige anvendte fano som værdibetegnelse. 1 royalin=80 kas.

Royal Mint. Berømt engelske møntværksted, der har præget mønter siden 825. Fra år 1300 havde det til huse på Tower i London; men da der til decimalsystemets indførelse i England i 1971 skulle bruges enorme mængder af nye mønter, besluttedes det at bygge en ny møntprægeanstalt i Llantrisant i Glamorgan i Syd-wales. Dette møntværksted blev allerede taget i brug i 1968 og prægede desuden mønter til mere end 70 andre lande. Tilbage på Tower er nu kun et administrationskontor samt nogle få maskiner til fremstilling af medaljer og ordner.

Lit: MN juni 1974 s.168-170; C.E.Challis: A New History of the Royal Mint (Cambridge 1992).

Rub. Ordet indgår i flere etiopiske møntbetegnelser. Ya gersh rub=1/4 gersh; Ya birr rub=1/4 birr og Ya wrek rub=1/4 wrek. Disse mønter er præget i tidsrummet 1894 til 1925.

Rubel. Russisk møntenhed, hvis navn antagelig er afledt af ordet »ru-

Rubi

bit« (skære, afslå, afhugge); idet man ofte skar eller afhuggede mindre stykker af de store sølvbarrer. De kaldtes også → grivna. Novgorod grivna gik også under navnet Novgorod rubel, der var lig to Moskva rubler. Deres vægt faldt med tiden.

Rusland, Katarina I (1725-1727):
Rubel 1726.

1000 og 1100-tallet: 210-185 g, 1200 og 1300-tallet: 105-92 g, og 1400 og 1500-tallet: 70-61 g. Senere faldt de til 51-47 g, og under Peter d. Store faldt grivna rublens vægt fra 33 til 28 g. Som → regnemønt (regnerubel) havde den værdien 100 sølv kopk. Rubelmønten blev indført relativt sent. Et forsøg fandt sted 1654, hvor man overprægede udenlandske dalere. De var nærmest at betragte som nødmønter, og da arbejdet med udglødning og prægning var for stort, fandt man 1655 på at kontramarkere en række europæiske dalere med et lille rektangulært stempel med årstallet 1655 samt et lille rundt kontramærke forestillende en rytter

med lanse. Disse kontramarkerede mønter, der skulle gå for rubler, kaldtes jifimki (→ jefimok). Heller ikke dette forsøg lykkedes, og mønterne blev erklæret ugyldige 1659. Først under Peter d. Store, der total omorganiserede møntvæsenet efter europæisk mønter, kom den første reelle rubel, og den fortsatte til vortid. Den første rubel 1704, vejede 28,44 g og havde en finvægt på 24,89 g. Fra 1718 sank finvægten til 20,76 g, og i tidsrummet 1764 - 1915 var finsølvindholdet 18 g i de almindelige omløbsrubler. I guld er 1 rubel sjældent udmøntet, hvorimod der er præget multipla som 2, 3 1/2, 5, 7 1/2, 10, 15, 25 og 37 1/2 rubel. Af disse er der, specielt af 5 rubel mønten, præget store mængder i sidste halvdel af 1800-tallet. Den sølvrubel (stjernerubel), som socialisterne udmøntede 1921-22, og »arbejderrublen« fra 1924, indeholdt dog stadig 18 g fint sølv. Herefter klarede man sig med mindre møntenheder og pengesedler, og da 1 rubel mønten igen indførtes 1961, var den af uædelt metal.

Rubiya → Misriya.

Rufiyaa. Hovedmøntenhed på Maldiverne i det Indiske Ocean efter overgang til et nyt møntsystem. De første mønter har årstallet 1960. 1 rufiyaa = 100 laari. Møntnavnet er afledt af det indiske rupee.

Rui, Halfdan (1905-1978). Norsk gravør, som videreførte sin far Helik Ruis firma, oprettet 1898. Halfdan Rui var meget numismatisk interesseret og blev medlem af Norsk Numismatisk Forening (NNF) ved dens start 1927. Fra 1946 til sin død var han næstformand (viseformann) i foreningen. Foruden de mange medaljer, der er udgået fra hans hånd, har han skrevet en række artikler om mønter. I flere artikler er den prægetekniske side belyst med en fagmands øjne. Da NNF oprettede eget

bibliotek, tog han sig også af dette område. Rui blev tre gange hædret med Schive-medaljen i bronze for sine artikler.

Lit: NNF-Nytt 1978 Nr.1 s.4; MK 1978 s.137; NNUM 1978 s.51-52; Halfdan Rui: Biografiske data vedrørende personer på Rui-medaljer 1898-1973 (Norsk Numismatisk Forening, Småskrift Nr.17).

Rumfartsmønter og rumfartsmedaljer har fra slutningen af 1950'erne været et yndet samlerområde. Kapløbet mellem USA og Rusland på dette område afstedkom en række skelsættende begivenheder: den første »Sputnik«, det første menneske i rummet, den første månelanding (Apollo 11), stationære satelitter, rumsonder sendt ud til fjerne planeter. Mange lande var ikke sene til at udnytte disse begivenheder på mønter, og medaljeforetagerer verden over har spyet den ene udgave ud efter den anden. Der er i dag rigelig til, at man kan anlægge endda meget store samlinger inden for dette område.

Rundefundet. I sommeren 1972 fandt en norsk og to svenske sportsdykkere vraget af det nederlandske skib Akerendam i havet ved Runde ud for Ålesund i Norge. Skibet forliste i foråret 1725, og kun fem pengeskister blev hjerget af samtiden. I 1972 bjergedes ca. 33.300 sølv mønter og ca. 540 guldmønter, og 1973 blev der fundet 16.622 mønter. I alt har Myntkabinetet i Oslo registreret 56.433 mønter. Af disse var 6624 af guld. Endelig fandtes en del → efter-slætsmønter 1977, hvor marinen stillede udstyr til rådighed. Men udbyttet blev ikke stort - kun yderligere 30 mønter. Af de mønter, som blev fundet 1972, fik finderne 75%, den norske stat 15% og den hollandske stat 10%. Fundet ved undersøgelsen 1973 deltes ligeligt mellem de oprindelige findere og den norske stat. Guldmønterne i fundet var nederlandske dukater, medens sølv-

mønterne var hele og halve dukatoner fra De spanske Nederlande og Generalstaterne (de forenede nederlandske provinser). Endelig fandtes en mængde spansk-amerikanske (mexikanske) 8 og 4 real stykker. Den største enkeltpost bestod af små hollandske 2 stuivere med årstallet 1724. I 1979 lykkedes det den norske mønthandler Jan Olav Aamlid at få en aftale i stand med findernes repræsentanter, og møntskatten blev solgt i Norge.

Lit: Bjørn R. Rønning: *Akerendam. Historien om Runde skatten*, Oslo 1979; MN 1972 s.123,191 1973 s.3,27,141; NNUM 1974 s.99,144, 271; NNA 1973-74 s.68-115.

Rundmønter. Betegnelse for de første runde kinesiske mønter, der kom i omløb ca. 250 f.Kr. og som udbredte sig i → spademønt området og → knivmøntområdet. I det vestlige Kina findes møntenheden jin og liang, der også gjaldt for spademønter. Rundmønterne havde rundt midterhul, der senere blev kvadratisk. I øst hed møntenheden huo, der var kendt fra knivmønter. En rundmønt fra staten Qin indtager en særstilling inden for rundmønterne i spademøntområdet. Den har indskriften Zong Shi Er Shu (12 Shu tung) og er den umiddelbare forløber for ban-liang mønten fra det kejserlige Qin, som blev udgivet efter enhedsstatens dannelse i 221 f.Kr. og som var gyldig for hele det antikke Kina. Siden har rundmønter med kvadratisk hul fuldkommen fortrængt redskabsmønterne og tjente herefter som betalingsmiddel i Kina til ind i det 20. årh.

Rundstycke. Betegnelse for en svensk 1 øre (i sølv) præget fra 1522. I første halvdel af 1600-tallet ændredes navnet til »runestycke«, og denne betegnelse blev i 1700-tallet overført på 1 øre K.M. (køpper mønt), som også fik betegnelsen kopparrunestycke i modsætning til vitrunestycke, der

betegnede en hvid mønt, dvs. 1 øren i sølv. Der findes en række svenske kolonimønter 1663-74 fra Reval: 4, 2 og 1 øre, hvor værdibetegnelsen er angivet som 4R, 2R og 1R, en forkortelse af det officielt anerkendte folkelige svenske navn rundstycke eller runestycke.

Runemønter. En hovedsagelig dansk og norsk foreteelse. I Danmark optræder runer på mønter i en kort periode ca. 1065-1074, dvs. i de sidste år af Sven Estridsens regeringstid. I denne korte og hektiske tid fik runerne en renaissance – måske som et udtryk for en stærkere nationalis-

Dansk runemønt (Hbg. 39, Moltke 369) præget under Svend Estridsen (1047-1075).

me. Over 500 forskellige stempler er hidtil kendt. Fra Norge optræder i nogenlunde samme periode (ca. 1065-1080) ligeledes runemønter, også i et stort antal varianter. Det kendte norske Græslidfund fra 1878 indeholdt 396 stk. runemønter. Fra Sverige kendes nogle få fra ca. 1230 med runeskrift.

Lit: NNA 1941 s.121-134; NNUM 1951 s.141-142; NNA 1951 s.1-56 og KL bd.14 sp.466-471.

Runestycke → Rundstycke.

Rupee. I Indien kendes denne møntbetegnelse siden 1500-tallet, hvor den udbredtes med handelsforbindelserne til Assam, Ceylon (Sri Lanka), Mombasa etc. Med englændernes indflydelse i Indien blev møntenheden udstrakt til endnu flere lande – fortrinsvis omkring Indien. Møntenheden kommer af sanskritordet »rupya«, der betyder

»møntet sølv«, og ikke som tidligere antaget fra »rupa«, der betyder »kvæg«. I den engelske kolonitid i 1800 og 1900-tallet var 1 rupee=16 anna; men ved decimaliseringen 1957 overgik man til 1 rupee=100 paisa eller cents. Den typiske indiske sølvrupee vejede i 1800 og 1900-tallet 11,66 g (180 grains) og havde finheden 0,917. Møntenheden er bl.a. kendt fra følgende lande: Afghanistan, Bhutan, Burma (11,66 g), fra områder i Indonesien, fra Mauritius, Mombasa (11,66 g), Nepal (sølvrupee: 171 grains), Pakistan, Seychellerne, Tanzania og Tibet. En del andre lande har også møntenheder afledt af ordet rupee, f.eks.: → rupia, → rupie og → rupiah.

Rupia. Navn på den portugisiske rupee, som anvendtes i de af Portugal kontrollerede områder i Indien, dvs. Bacaim, Damao, Diu og Goa. Fra 1700-tallet til 1870 var 1 rupia=2 parados (2 xerafins)=600 reis; og derefter var 1 rupia=16 tangas=960 reis. Den første sølvrupia i det nye møntsystem ækvivalerede med den indiske, dvs. 11,66 g og finhed 0,917. I slutningen af 1950'erne forlod man i Goa det gamle system og indførte den portugisiske escudo=100 centavos. I Italiens Somaliland var 1 rupia (100 bese) udmøntet mellem 1910 og 1921.

Rupiah. Møntenhed benyttet i Indonesien efter japanernes overgivelse 1945. 1 rupiah=100 sen. Fra 1945 til 1950 var kun sedler i omløb. Indtil 1948 var sideløbende sedler fra den hollandsk kontrollerede »De Javasche Bank« i omløb, og 1950 indledtes en møntreform. De første mønter (5 og 10 sen i aluminium) bærer årstallet 1951, og en 1 rupiah mønt er kun udkommet i 1970, idet en stærk inflation nødvendiggjorde anvendelsen af større møntenheder, til sidst udelukkende sedler.

beskæftiget med illegal virksomhed, hvilket han har berettet om i Helsingør Bymuseums Årbog 1980 med artiklen: »Helsingør Sykluk«.

Lit: NR 1985 s.151.

Rådvedfundet. Dansk møntfund fra Rådved i Vejle amt i Jylland, hvor man 1976 stødte på resterne af en bronzegryde. Den stod med bunden i vejret og dækkede over en lerkuglepote fyldt med mønter. Ved siden af stod en sortgodskande, der ligeledes indeholdt mønter samt en del dragtsmykker. Fundet indeholdt 3311 mønter, hvoraf 25 var sterlinge, resten var tyske hulpenninge. Fundet ligner → Kirialfundet en del og menes nedlagt omkring 1368.

Lit: Danmarks middelalderlige skattefund. Kbh. 1992. Vol.II s.159-164; Dane-fæ. Kbh.1980 fund 76.

Råvægt er betegnelsen for en mønts vægt (bruttovægt). Denne omtales i ældre tid som »skrot«. Der er her tale om møntens reelle vægt, dvs. både ædelmetalindhold og legeringsbestandel, i modsætning til → finvægt eller nettovægt, der er vægten af ædelmetalbestandelen i mønten.

Lit: P. Flensborg: Viden om mønter, Kbh. 1979 s.30.

S

Sachsenpfennige, der også har navne som wendepfennige, (hoch)-randpfennige eller kreuzpfennige, er mønter med en høj udhamret kant præget i 900 og 1000-tallet. Forskere har oprindeligt anset dem for polske, men er i dag enige om, at de er tyske og præget i Sachsen. De første fra 900-tallet er store i blanketten og

Sachsen, Otto II/Otto III (973-1002):
Randpfennig (Sachsenpfennige).

hovedsagelig fra Magdeburg, medens mønter på mindre blanketter er fra 1000-tallet, bl.a. fra Halle, Wallhausen, Naumburg og Saalfeld. Sachsenpfennige træffes hyppigst i danske fund fra områder omkring Østersøen, dvs. Falster og Bornholm.

Lit: KI. bd.14 sp.629-633.

Saddelmønt. Betegnelse for en særlig type → sycee sølvbarrer fremstillet i Yunnan provinsen i Kina ca. 1875-1912. Den gennemsnitlige vægt var ca. 183 g (dvs. 5 Tael=187 g), og mønten havde form som en ridesaddel, hvilket har givet den det kinesiske navn: Ma An Yin (heste sadde sølv). Den er produceret i store mængder af forskellige bankhuse og anvendtes meget på Yunan-Burma handelsruten. Det er derfor ikke underligt, at den i dag er den mest almindelige sølvbarre-form på den sydlige strækning af ruten (Thailand). Fra midten af 1920'erne begyndte den at blive erstattet af republik-sølv-dollar-mønterne med portræt af Yuan Shihkai, og i 1933 blev den forbudt.

Kinesisk saddelmønt fra Yunan provinsen, hvor de var i brug fra ca. 1875 til 1933.

Lit: International Far-Eastern Numismatic News no.14 (1991) s.45-55.

Sadiki → Saddiqi.

Sahlin, Carl A. (1861-1941). Svensk bjergingeniør, der 1888-1900 var ansat ved Store Kopparbergs Berglags AB, hvor han opbyggede et stort bibliotek vedrørende selskabet, om minedrift og maskiner samt om landskabet Dalarna. Desuden oprettede han et numismatisk museum med objekter som plåter, poletter etc, der var fremstillet her. Han skrev 1895 en fortegnelse over denne samling, ligesom han i 1934 skrev om maskiner til møntfremstilling og om møntværkerne i Arboga, Säter, Avesta og Stockholm.

Saidi rial → Riyal.

Saiga. Møntnominal-udtryk brugt af numismatikere i 1800-tallet for en lille merovingisk sølv mønt. Betegnelsen bør i dag undgås. Selv om mønten blev brugt i stedet for en denar som forklaret i Charlemagnes reviderede version af Lex Alamannorum, var den dog begrænset i udbredelse til det sydlige Tyskland. Der er ikke belæg for, at den skulle have cirkuleret i Frankrig som tidligere antaget.

Lit: Grierson & Blackburn: Medieval European Coinage Bd.1 s.102.

Saint Barthelemy. Ø i Vestindien, som Sverige 1784 købte af Frankrig, idet Gustav III (1771-1792) mente, at